

Türkiye'de Mekânsal Planlamada Veri Sorunsalı

Aybike Ayfer KARADAĞ¹ , Demet DEMİROĞLU^{2*} , Ayşe Esra CENGİZ³

ORCID 1: 0000-0002-7726-8756

ORCID 2: 0000-0002-3934-5319

ORCID 3: 0000-0001-6238-970X

¹ Düzce Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı, 81620, Düzce, Türkiye.

² Kilis 7 Aralık Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, İnşaat, 79000, Kilis, Türkiye.

³ Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı, 17020, Çanakkale, Türkiye

* e-mail: ddemiroglu@kilis.edu.tr

Öz

Mekânsal planlama, günümüz dünyasındaki sorunlarla başa çıkma ve geleceğe güvenli yürüyebilmenin araçlarından birisidir. Mekânsal planlamada doğru kararlar verebilme noktasında öncelikle bilimsel, akılcı, güncel, güvenli, teknolojiyle uyumlu, şeffaf ve mekânsal ölçeğe entegre edilebilir verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin mekânsal planlama sürecinde kullanılan verileri ve bu verileri etkileyen yönetim süreci değerlendirilmiştir. Değerlendirme aracı olarak GZFT analizi (güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler) kullanılmıştır. Mekânsal planlama yönetim sürecine ve mekânsal veriye ilişkin GZFT analizi sonuçları içsel açıdan zayıf yönlerin, dışsal açıdan ise tehditlerin daha fazla olduğunu göstermektedir. Çalışma sonucunda; bilim ve teknolojiye dayanan, uluslararası veri standartlarını gözetken, kolayca güncellenebilen veriye sahip, paydaş kullanımına açık ulusal bir veri sistemi (tabanının) oluşturulması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Planlama, mekân, veri, veri tabanı, Türkiye

Database Problem in Spatial Planning in Turkey

Abstract

Spatial planning is one of the tools to cope with the problems in today's world and to walk safely into the future. At the point of making the right decisions in spatial planning, scientific, rational, up-to-date, safe, technologically compatible, transparent, and spatially integrated data are needed. In this study, the data used in the spatial planning process of Turkey and the management process affecting these data were evaluated. As an assessment tool, SWOT analysis (strengths, weaknesses, opportunities, and threats) was used SWOT analysis results. The results of the SWOT analysis regarding the spatial planning management process and spatial data show that internal weaknesses and external threats are more. As a result of the study, it is proposed to create a national data system (base) that is based on science and technology, observes international data standards, has data that can be easily updated and is open to stakeholder use.

Keywords: Planning, space, data, database, Turkey

Citation: Karadağ, A.A., Demiroğlu, D. & Cengiz, A. E. (2022). Database problem in spatial planning in Turkey. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 7 (Special Issue), 80-103.

DOI: <https://doi.org/10.30785/mbud.1028389>

1. Giriş

Günümüzde 8 milyara yaklaşan dünya nüfusu her geçen gün artış eğilimindedir. Bu nüfusun büyük bir bölümü ise kentlerde yaşamaktadır. Bu durum toplumlarda istihdam, barınma, ulaşım ve sosyal hizmetler gibi fırsatların adil dağılımını sağlamaya, sosyal adaleti ve kapsayıcılığı teşvik etmeye yönelik ihtiyacı arttırmaktadır. Ayrıca sosyo-ekonomik gelişmenin neden olduğu çevresel sürdürülebilirliğin neredeyse ezici zorluklarıyla başa çıkmak için yenilikçi stratejilerle formüle edilen ve uygulanan sistemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim bu hedefler, sosyo-ekonomik dönüşümün temelini oluşturmaktadır (Ransford, 2019). Bu hedeflere ulaşmanın yollarından biri ise sağlıklı, güvenilir ve doğru planlama yaklaşımlarıdır.

Planlama; Bettelheim (1967)'de ifade edildiği gibi geleceğe yönelik olarak ve istenilen hedeflere ulaşmak amacıyla oluşturulan sistemli eylem programları hazırlama süreci; Friedman (1987)'da ifade edildiği gibi geleceğe yönelik olarak bir fikrin/vizyonun varlığı ve bunun nasıl uygulanacağına ilişkin bir görüşün olması zorunluluğu, diğer bir ifadeyle kuramsal bilginin sistemli bir biçimde eyleme uygulanmasıdır (Ersoy, 2012). Keleş (2016)'e göre planlama, gelecekteki eylemlerle ilgili kararlar bütünüdür. Ersoy'a (2006) göre ise düşünsel düzeydeki modelin somut bir tasarıma dönüşümü plan, bu planın gerçekleştirilmesine yönelik uygulama sürecinin bütünü ise planlama olarak tanımlanmaktadır. Ersoy'a (2012) göre, planlama kavramı en geniş anlamı ile ele alındığında; geleceğe yönelik bir tasarım olması, belirli hedeflere / amaçlara ulaşmak için yapılması, sistemli bir eylem dizgesi oluşturması şeklinde ifade edilen üç vazgeçilmez özellik içermektedir.

Planlama, istenilen amaçlara ulaşmak için geleceğe yönelik olarak sistemli eylem programları tasarlamak olduğu için, bu genel tanımın içeriğinde, çalışma nesnesine bağlı olarak, gerçekleşmesi istenilen hedeflerin/amaçların niteliğine göre doldurularak, "planlama" genel teriminin önüne getirilecek sığa bağlı olarak farklı planlama türleri oluşmuştur. Bu bağlamda tarihsel gelişimleri, teknikleri ve ilgi alanları birbirinden farklı çok sayıda planlama türlerinden söz edilebilir (Ersoy, 2012). Bu çalışmada mekânsal planlama kavramı üzerinde durulmuştur.

Mekânsal planlama daha dar kapsamlı olarak kent planlama fikri ve uygulaması, tarım devrimi ile yerleşik yaşama geçilen ve ilk kentsel yerleşmelerin oluşmaya başladığı Neolitik Çağ'a kadar gitmektedir (Ersoy, 2012). Mısır, Roma ve Yunanistan gibi en eski uygarlıklarda bile belirgin bir şekilde hep öne çıkmıştır. Etkileyici kasabalar ve şehirler tasarlama-inşa etme ise bugün bildiğimiz planlama faaliyetini ortaya çıkarmıştır. Zaman içinde "arazi kullanım planlaması", "şehir planlaması" ve "fiziksel planlama" gibi terminolojiler ile ifade edilen planlamada, yalnızca insan faaliyetlerinin yerini kontrol etme arzusu değil, hatta arazi kullanım faaliyetleri arasındaki yoğunluğu ve ilişkileri biçimlendirme arzusu derinden kök salmıştır (Ransford, 2019). Ancak, bugün anladığımız anlamda planlamayı; salt mekânsal düzeyde, mimari öğelerin birbirleriyle ilişkilerinin estetik bir düzenlemesi ile sınırlı görmeyen ve daha karmaşık ve girift toplumsal ilişkiler ağının bir ifadesi ve etkileyicisi olarak karşılıklı ilişki içinde ele alan yaklaşımın geçmişi, Endüstri Devrimi'ni izleyen dönemle başlamıştır (Ersoy, 2012). Kökeni Avrupa olan mekânsal planlama kavramı, ilk olarak hükümetler tarafından mekândaki faaliyetlerin dağılımını etkilemek ve mekânsal gelişmeyi yönetmek için kullanılan yerleşik sisteme atıfta bulunmak için kullanılmıştır (Ransford, 2019).

Mekânsal planlamanın ilk tanımı Avrupa Bölgesel/Mekânsal Planlama Sözleşmesi'nde; "*mekânsal planlama, toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik politikalarına coğrafi bir ifade kazandırmaktır*" şeklinde yapılmıştır. Aynı zamanda dengeli bir bölgesel kalkınmaya yönelik disiplinler arası ve kapsamlı bir yaklaşım olarak geliştirilmiş bir bilimsel disiplin, idari bir teknik bir politikadır ve genel bir stratejiye göre mekânın fiziksel organizasyonudur. Tanım, 1983 yılında Avrupa Bölgesel Planlamadan Sorumlu Bakanlar Konferansı (CEMAT) tarafından kabul edilmiştir (Wikipedia, 2021).

İngiltere'de mekânsal planlama, "*arazi geliştirme ve kullanımına yönelik politikaları; yerlerin hem doğasını hem de işlevini etkileyen, diğer politika ve programlarla bütünleştirmek için geleneksel arazi kullanım planlamasının ötesine geçirmek*" olarak tanımlanmaktadır. Slovenya'da mekânsal planlama ; "*arazi kullanımının planlanması, faaliyetlerin geliştirilmesi ve yerleşimi için koşulların belirlenmesi, mevcut fiziksel yapıların iyileştirilmesi için önlemlerin alınması ile konum ve uygulama koşullarının belirlenmesini içeren disiplinler arası bir faaliyet*" olarak tanımlanmaktadır (Stead ve Nadin, 2008).

Healey (1997) mekânsal planlamayı; *“stratejiler, planlar, politikalar, projeler geliştirmek ve uygulamak ile gelişimin yerini, zamanlamasını ve biçimini düzenlemek için bir dizi yönetim uygulaması”* olarak tanımlamaktadır (Ransford, 2019). Wegener (1998) ise mekânsal planlamayı, *“çoğunlukla faaliyetlerin gelecekteki mekânsal dağılımını etkilemek amacıyla bir kamu sektörü işlevi”* olarak tanımlamaktadır (Takahiro ve diğerleri, 2020). Mekânsal planlama, *“kamu ve özel sektör tarafından çeşitli ölçeklerdeki mekânlarda insan ve faaliyetlerin dağılımını etkilemek için kullanılan yöntem ve yaklaşımları; diğer ifadeyle mekânsal organizasyonu etkileyen uygulama ve politikaların koordinasyonunu ifade etme”* şeklinde de ifade edilmiştir (Van Assche ve diğerleri, 2013). Mekânsal planlama; devletin, pazarın ve toplumun, mekân üzerindeki iddiaları arasında aracılık etmektir (Ziafati, 2015). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere aslında mekânsal planlamaya ilişkin tek bir tanım yapmak zordur. Tanımlar incelendiğinde kavramın arazi kullanımı, doğal kaynakları korunma, kalkınma odağında çeşitlendiği fark edilecektir.

Mekânsal planlama, belirli bir bölge içinde, piyasa güçleri tarafından yaratılacak olandan daha eşit bir ekonomik gelişme dağılımı elde etmek için diğer sektörel politikaların arazi kullanımı üzerindeki etkilerini koordine etmeye ve iyileştirmeye çalışır (Takahiro ve diğerleri, 2020). Bu bağlamda mekânsal planlama, arazi kullanımını ve aralarındaki bağlantıları rasyonel bir temelde düzenleme, farklı talepleri dengeleme ve uzlaştırılmış rekabet politikalarının amaçlarını garanti etme görevi de üstlenmektedir (Sliuzas ve diğerleri, 2015). Mekânsal planlama, hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasında sosyal, bölgesel ve ekonomik kalkınma için uzun vadeli, sürdürülebilir çerçeveler oluşturmak için kilit bir araçtır. Birincil rolü; konut, ulaşım, enerji ve sanayi gibi sektörler arasındaki entegrasyonu geliştirmek ve çevresel hususları da dikkate alarak ulusal-yerel kentsel ve kırsal kalkınma sistemlerini iyileştirmektir (Stead ve Nadin, 2008). Koresawa ve Konvitz'de (2001) ifade edildiği gibi mekânsal planlamanın kilit rolü, faaliyetlerin daha rasyonel bir şekilde düzenlenmesini teşvik etmek ve rekabet eden politika hedeflerini uzlaştırmaktır.

Mekânsal planlama; bölgeler için uzun veya orta vadeli hedeflerin ve stratejilerin belirlenmesi, arazi kullanımı ve fiziksel kalkınmanın ayrı bir devlet faaliyeti sektörü olarak ele alınması ve ulaşım, tarım, çevre gibi sektörel politikaların koordinasyonu ile ilgilidir. Mekânsal planlamanın düzenleyici ve geliştirici bir işlevi de vardır. Düzenleyici bir mekanizma olarak, hükümet (yerel, bölgesel ve/veya ulusal düzeylerde) belirli bir faaliyet için onay vermek zorundadır. Bir kalkınma mekanizması olarak hükümet, hizmetler ve altyapı sağlamak, kentsel gelişim için yönergeler oluşturmak, ulusal kaynakları korumak ve yatırım için teşvikler oluşturmak vb. için kalkınma araçlarını detaylandırmalıdır. Bu bağlamda mekânsal planlama; bölgelerin daha dengeli bir sosyo-ekonomik kalkınması ve gelişmiş rekabet gücü yoluyla bölgesel uyumu teşvik etmek; kentsel işlevler tarafından oluşturulan kalkınmayı teşvik etmek ve kent ile kır arasındaki ilişkiyi geliştirmek; erişilebilirliği daha dengeli bir şekilde teşvik etmek; bilgi ve bilgiye erişimi geliştirmek; çevreye verilen zararı azaltmak; doğal kaynakları ve doğal mirası geliştirmek ve korumak; kültürel mirası bir kalkınma faktörü olarak geliştirmek; güvenliği sağlarken enerji kaynaklarını geliştirmek; yüksek kaliteli, sürdürülebilir turizmi teşvik etmek; doğal afetlerin etkisini sınırlandırmak amaçlarını taşımaktadır (Stead ve Nadin, 2008). Bu amaçlar ışığında mekânsal planlama, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve yaşam kalitesini iyileştirmek için önemli pek çok işleve sahiptir (Sliuzas ve diğerleri, 2015; Takahiro ve diğerleri, 2020).

Mekânsal planlama yatırım ve kalkınma için daha istikrarlı ve öngörülebilir koşullar yaratarak, kalkınmada topluluk yararlarını güvence altına alarak, kalkınma için arazi ve doğal kaynakların ihtiyatlı kullanımını teşvik ederek; ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar sağlamada kritik öneme sahiptir. Mekânsal planlama, kalkınma için uzun vadeli bir çerçeve sağlamada ve sektörler arasındaki politikaları koordine etmede kilit bir role sahiptir. Bu bağlamda politikalar ve programlar için bir vizyon ve ortak yön sağlayabilir, politika önceliklerini belirleyebilir, hükümetin farklı departmanları ve alanları tarafından tekrarlanan çabaların önlenmesine yardımcı olabilir ve sektörel politikaların koordinasyonuna yardımcı olabilir. Mekânsal planlama, çevreyi korumaya ve kaynakların daha verimli kullanımını teşvik etmeye yönelik politikalara rehberlik ederken aynı zamanda ekonomik büyümeyi ve yatırımı teşvik etmeye de yardımcı olabilir. Mekânsal planlamanın ekonomik, sosyal ve çevresel faydaları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Stead ve Nadin, 2008):

a) *Ekonomik faydalar;*

- Yatırım için daha fazla istikrar ve güven sağlamak,
- Ekonomik kalkınma ihtiyacını karşılamak için uygun yerlerde arazinin belirlenmesini sağlamak,
- Kalkınma için arazinin ulaşım ağı ve işgücü ile ilgili olarak iyi bir şekilde yerleştirilmesini sağlamak,
- Hem kentsel hem de kırsal alanlarda, daha sonra yatırım ve kalkınma için daha uygun koşullar yaratabilecek çevresel kaliteyi teşvik etmek,
- Yerel toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan kalkınmayı belirlemek,
- Yenilenme ve yenilenmeyi teşvik etmek,
- Kararları daha verimli ve tutarlı bir şekilde almak,

b) *Sosyal faydalar;*

- Politika geliştirmede yerel toplulukların ihtiyaçlarını dikkate almak,
- Yeni geliştirmenin yeri düşünüldüğünde erişilebilirliğin iyileştirilmesini sağlamak,
- Eksik oldukları yerlerde yerel tesislerin sağlanmasını desteklemek,
- Özellikle yaşam kalitesi ve ekonomik kalkınma potansiyeli üzerinde olumsuz etkisi olan boş ve sahipsiz arazilerin yeniden kullanımını teşvik etmek,
- Hoş, sağlıklı ve güvenli ortamların yaratılmasına ve sürdürülmesine yardımcı olmak,

c) *Çevresel faydalar;*

- Yenilenme ile arazi, bina ve altyapının uygun kullanımını teşvik etmek,
- Önceden geliştirilmiş (“kahverengi alan”) arazinin kullanımını teşvik etmek ve “yeşil alan” arazisinde gelişmeyi en aza indirmek,
- Önemli doğal ve kültürel varlıkların korunmasını sağlamak,
- Potansiyel çevresel risklerin (örneğin sel, hava kalitesi) ele alınmasını sağlamak,
- Rekreasyon ve doğal miras alanlarının korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak,
- Gelişmelere erişimin sadece araba ile değil, tüm ulaşım modları (örneğin yürüyüş, bisiklet ve toplu taşıma) ile teşvik edilmesini sağlamak,
- Kalkınma planı ve tasarımında enerji verimliliğinin teşvik edilmesini sağlamaktır.

Mekânsal planlama amaçlarının birçoğu, sektörler arası nitelikte olduğundan ve bu nedenle bu şekilde ele alınması gerektiğinden büyük önem taşımaktadır. Ayrıca mekânsal planlama, her düzeyde bir kamu sektörü faaliyetidir. Bu nedenle, farklı yönetim seviyeleri arasında açık bir sorumluluk dağılımına ihtiyaç vardır (United Nations, 2008). Çünkü doğası gereği mekânsal planlama kapsamlıdır ve birden çok aktör arasında politika entegrasyonu, koordinasyon ve işbirliği ihtiyacı gerektirmektedir (Ransford, 2019).

Mekânsal planlamanın amacına ulaşabilmesi, hedeflediği ekonomik, sosyal ve çevresel faydaları sağlayabilmesi için planların doğru ve güvenilir veriyle üretilmesi gerekmektedir (Cengiz ve diğerleri, 2017; Karadağ ve diğerleri, 2016; Karadağ ve diğerleri, 2018). Ayrıca kullanılan verilerin, bilimsel, akılcı, güncel, güvenli, teknolojiyle uyumlu, şeffaf olması da oldukça önemlidir (Karadağ, 2007; Demiroğlu, 2016). Bu bağlamda veri niteliği; mekânsal planlama ölçeği ve planlama sınırı ile şekillenmektedir.

Türkiye’de günümüz ve gelecekteki ekolojik, ekonomik ve sosyal-kültürel altyapı açısından mekânsal planlama her zaman önemli bir konu olmuştur. Ancak mekânsal planlamanın ilgili sektörlerle yansımaları ve dolayısıyla uygulamaya aktarılması noktasında karmaşa ve sorunlar yaşanmaktadır.

Buna ilişkin pek çok sebep ortaya konulmuştur (Ersoy, 2017; Karadağ, 2007; Karadağ ve diğerleri, 2018). Bunlardan bir tanesi de veri sorunudur.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'nin mekânsal planlama çalışmalarında kullanılan verileri ölçek, nitelik, üretim tarihi, paylaşım şekli, üretim yöntemi ve kapsamı çerçevesinde ortaya koymak ve söz konusu bu veriler ile bu verileri etkileyen yönetim sürecini (tarihsel açıdan yönetim ve yasal yapılanmayı) ulusal ölçekte güçlü ve zayıf noktalar ile uluslararası ölçekte fırsatlar ve tehditler açısından değerlendirmektir.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Türkiye'nin mekânsal planlama çalışmalarında kullanılan veriler ile birlikte bu verileri etkileyen yönetim ve yasal yapılanma sürecini ortaya koymak adına ülkenin mekânsal planlama tarihçesi, ülkedeki mekânsal planlama kademelenmesi ve planlamada kullanılan verilerin özellikleri çalışmanın ana materyallerini oluşturmaktadır.

2.1.1. Türkiye'de mekânsal planlamanın tarihçesi

Bir yerleşmeyi çevresiyle birlikte bir bütün olarak ele almak ve bunu araştırma, inceleme ve değerlendirme temelinde bir mekânsal planlama konusu yapmak; bugün modernizm ile birlikte ele alınan bir yaklaşımdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda da benzer bir gelişme olmakla birlikte Tanzimat Dönemi'ne kadar başta İstanbul olmak üzere imparatorluk sınırları içerisinde kalan kentlerde, bu bağlamda kapsamlı mekânsal düzenlemeler yapılmamıştır (Ersoy, 2017). Ancak Türkiye'deki mekânsal planlama ile ilgili girişimlerin temellerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine rastladığını ifade etmek yerinde bir tespit olur. Ersoy (2017)'un da belirttiği gibi Osmanlı İmparatorluğu ile başlayan ilk imar çalışmaları Tanzimat Öncesi (15., 16., 17. ve 18 yy.) (Çizelge 1) ve Tanzimat Sonrası (Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen dönem) (Çizelge 2) olmak üzere iki dönem halinde incelenmektedir. Osmanlı'da imarla ilgili mevzuatın büyük ölçüde başkent İstanbul'un imarına yönelik çalışmaların düzene sokulması amacıyla gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Her dönem gerçekleşen irili ufaklı yangın felaketleri ise imarla ilgili düzenlemelerde önemli rol oynamıştır. Osmanlı'da dini ve kamusal yapıların yer seçiminde elbette belirli ölçütler esas alınmıştır. Fakat bunlar arasında, mekânsal ilişkiler bakımından belirli ve kapsamlı bir plana uygunluğun aranmadığı, daha çok inşa edileceği alan belirlendikten sonra her bir yapı kompleksinin kendi bütünselliği içinde ele alındığı görülmektedir. Çoğu defa da bu yapı kompleksleri arasında yine kendi içine kapalı mahalle birimlerinin serpiştirildiği bir doku, Osmanlı'da kent bütünü oluşturulmaktadır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılan planlama çalışmaları ise tüm kenti bir bütün olarak düzenleyen planlardan çok, yangın yerlerine, yeni açılacak yerleşim alanlarına ve yol güzergâhlarına ilişkin bölgesel çalışmalar düzeyinde kalmış ve bu çalışmalar daha çok bir harita mühendisliği faaliyeti olarak görülerek yabancı plancılar elinde sistemsiz olarak sürdürülmüştür (Tekeli, 1980; Ersoy, 2005).

Çizelge 1. Tanzimat öncesi (15., 16., 17. ve 18 yy.) dönemde imar çalışmaları (Ersoy, 2017'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

15. yy	İmar faaliyetleri bugünkü anlamda kapsamlı bir plan çerçevesinde yapılmamış olmakla birlikte İstanbul'u şekillendiren başlıca yapılar (dini yapılar ile imaret vb. kamusal yapılar) bilinçli ve planlanmış bir kent projesinin parçalarıdır (Kafescioğlu, 2009).
16. yy	Bu yüzyılda kentsel hizmetlere ilişkin olarak ulaşılan iki hüküm 1573 ve 1589 tarihli olup her ikisi de sokak ve kaldırımlarla ilgilidir (Ergin, 1995).
17. yy	2 Eylül 1663 tarihinde yaşanan 'Büyük Cibali Yangını'ndan sonra 1677 yılında İstanbul kadısına gönderilen bir fermanla kaldırımların onarımına ilişkin bir hüküm getirilmiştir (Ergin, 1995).
18. yy	'Büyük Cibali Yangını'ndan sonra bu yüzyılda İstanbul'da çok sayıda büyük ölçekli yangın felaketi yaşanmış ve buna yönelik hükümler getirilmiştir. Ancak Ergin (1938)'in de belirttiği gibi 18. yy sonunda padişah olan III. Selim İstanbul'un ilk imar hareketlerinin de öncüsüdür. Salman (1982)'ın da belirttiği gibi Tanzimat öncesi bu dönemde yangınların önlenmesine yönelik hüküm ve fermanlar (1803 ve 1818 tarihli) verilmesinin aynı sıra 1826 yılında Kapalıçarşı yangınından sonra düzenlenen aynı tarihli Nizam (Kural) imara ilişkin müdahalelerin Tanzimat Dönemi öncesinde başladığını göstermesi bakımından önemlidir.

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonraki ilk mekânsal planlama gelişmeleri Ankara odaklı olmuş ve daha sonra diğer kentler için de geçerlilik kazanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında mekânsal planlama ile ilgili olarak ele alınan ilk sorun ise Batı Anadolu'da yanan kentlerin planlamalarının yapılması olmuştur. Daha sonra ise kapsam farklılaşarak İmar-Planlama-Mekânsal Planlama ekseninde bugüne ulaşmıştır (Çizelge 3).

2.1.2. Türkiye'de mekânsal planlama kademelenmesi

Türkiye'de mekânsal planlama kademelerinin oluşturulmasındaki temel yasal dayanaklar, 09.05.1985 tarihli ve 18749 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3194 Sayılı İmar Kanunu ile 14.06.2014 tarihli ve 29030 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (MPYY)'dir (Resmi Gazete, 1985; Resmi Gazete, 2014).

Yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenen 3194 sayılı İmar Kanunu'nun, planlama kademelerinin yer aldığı 6. Maddesi (Başlığı ile Birlikte Değişik:29/11/2018-7153/11 md.)'nde mekânsal planların kapsadıkları alan ve amaçları açısından Mekânsal Strateji Planları'na uygun olarak; "Çevre Düzeni Planları" ve "İmar Planları" kademelerinden oluştuğu; imar planlarının ise "Nazım İmar Planı" ve "Uygulama İmar Planı" olarak hazırlanacağı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra her planın bir üst kademede ki plana uygun olarak hazırlanacağı vurgulanmıştır (Resmi Gazete, 1985).

Çizelge 2. Tanzimat sonrası dönemde imar çalışmaları (Tekeli, 1980; Tekeli ve İlkin, 1991; Ersoy, 2005; Ersoy, 2017)

1839	İstanbul'un belirli bir bölgesinde yapılacak düzenlemeleri (yol güzergâhları ve genişlikleri, yapılar kapsayan İlmühaber (Rapor) hazırlanması (Bilinen ilk yazılı belge olan bu rapor, sonraki yasal düzenlemelere zemin teşkil etmektedir.)
1842	Von Moltke tarafından İstanbul'un ilk imar planının yapılması
1848	Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk imar mevzuatı olan "Ebniye Nizamnamesi" (Binalar Tüzüğü) (Yangınların azaltılması, kamulaştırma, binalara ruhsat verilmesi, yol ve sokak genişlikleri ile çevresine yapılacak binaların yükseklikleri üzerine kurallar getirilmiştir.)
1849	"Ebniye Nizamnamesi" (Binalar Tüzüğü) (Büyük ölçüde bir önceki nizamnameyi tekrar ediyor olsa da nizamnamede bulunan eksikler giderilmiştir.)
1855	7540 binanın yanmasına sebep olan Aksaray-Laleli Yangınının sonucunda, İstanbul'un tarihinde ilk defa yangın yerinin sistematik bir haritası çıkartılmıştır. Bu olayla birlikte, harita düzenlemesinde önemli bir adım atıldığı ve bundan sonra yaşanan büyük-küçük tüm yangınlarda harita hazırlandığı belirtilmektedir.
1859	Sokaklara Dair Nizamname (Tüzük) (Ebniye Nizamnameleri'nin, kentin gelişimini yönlendirmede yetersiz kalması üzerine söz konusu bu nizamnamelerin hükümlerini bir araya getiren bu tüzük çıkarılmıştır.)
1863	Boğaziçi'nde ve İdaresi Doğrudan Doğruya Dersaadet'e Merbut Olan Sevahilde Müceddeden Yapılacak Rıhtımlar Hakkında Nizamname (Tüzük) (Boğaziçi'nde ve İstanbul'un diğer sahillerinde bulunan yalıların önlerine yapılacak rıhtımlara ilişkin düzenlemeleri içermektedir.) "Turuk ve Ebniye Nizamnamesi" (Yollar ve Binalar Tüzüğü) (Tüm imparatorluk sınırlarındaki tüm kentlerde ve büyük kasabalarda da uygulanmak üzere hazırlanmış ilk bütünlüklü, kapsamlı yasal düzenlemedir ve 1875 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.)
1865	2910 binanın yanmasına sebep olan Büyük Hocapaşa Yangını sonrasında, yanan alanların düzenlenmesi ile geniş alanlarda yeni yolların açılması ve var olanların genişletilmesi gibi çağdaş planlama çalışmaları yapmakla yetkili kılınan ve bir çeşit imar komisyonu niteliği taşıyan "İslahat-ı Turuk Komisyonu (Yolları Düzenleme Komisyonu)" kurulmuştur.
1866	İslahat-ı Turuk Komisyonu'nun görevlerini tanımlamak için yeni bir yönetmelik (İslahat-ı Turuk Komisyonu Vazafinin Mübeyyin Talimatname-Yolların Düzeltilmesi/İyileştirilmesi Komisyonu'nun Görevlerine İlişkin Yönetmelik) hazırlanmıştır.
1882	Ebniye Kanunu (Binalar Kanunu) – Osmanlı'nın ilk imar kanunu olan bu kanunda, binalar ve binaları çevreleyen sokaklar ve harita yapımı ilişkin hükümler yer almıştır. Bu kanun ile yol genişlikleri belirlenmiş, yol genişlikleri ile bina yükseklikleri arasında belirli bir oran getirilmiş, arsa biçimleri ve yapılara ilişkin olarak ayrıntılı hükümler ile meydanlar ve kamuya açık alanlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Kent yollarının genişletilmesine özellikle önem verilmiş, çıkmaz sokak yapımı yasaklanmış, yanan yerler için plan yapımı zorunluluğu getirilmiş ve kentte yaşayanlara plana itiraz hakkı tanınmıştır.
1891	Ebniye Kanunu (Binalar Kanunu) (Bu kanun on ay yürürlükte kaldıktan sonra tekrar 1882 tarihli kanuna dönülmüştür.)

MPYY ise her tür ve ölçekteki mekânsal planlar ile bu planlara ilişkin revizyon, ilave, değişikliklerin yapılmasına ve incelenmesine, mekânsal planlar ile özel amaçlı plan ve projelere yönelik usul ve esasları kapsamaktadır. İlgili Yönetmelik'te, Türkiye'deki mekânsal planlama kademeleri ve ilişkileri, yönetmeliğin 6. Maddesi'nde açıklanmıştır. Söz konusu maddeye göre, Türkiye'deki mekânsal planlar

kapsadıkları alan ve amaçları açısından üst kademeden alt kademeye doğru sırasıyla; Mekânsal Strateji Planı, Çevre Düzeni Planı, Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı'ndan oluşmaktadır (Resmi Gazete, 2014).

Her ne kadar ülke mekânsal planlarını şekillendiren temel yasal mevzuatın İmar Kanunu ve MPYY olduğu belirtilse de üst ölçekten alt ölçeklere doğru farklı özellik ve nitelikte pek çok plan, farklı yasal dayanaklarda da tanımlanmıştır. Türkiye'deki mekânsal plan türleri, yasal dayanakları, ölçekleri ve yetkili kurumları Çizelge 4'te ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. Çizelge 4'te de belirtildiği gibi, planlama kademelenmesinin en üst basamağını, sosyo-ekonomik plan olma özelliği gösteren "Kalkınma Planları" oluşturmaktadır. Plan türleri takip eden bölümde, sosyo-ekonomik planlar, üst düzey fiziki planlar, yerel fiziki planlar, MPYY'de belirtilen fakat plan kademelenmesinde yer almayan özel amaçlı plan ve projeler ve farklı yasal dayanaklarda belirtilen özel amaçlı fiziki planlar olmak üzere beş temel başlık altında ele alınmaktadır:

Çizelge 3. Cumhuriyet dönemi imar çalışmaları (Tekeli, 1980; Aktura, 1981; Gök, 1981; Bilgen ve Özcan, 1989; Duyguluer, 1989; Erkün, 1999; Tekeli, 2001; Türk, 2003; Karadavut, 2008; Tekeli, 2010; Akay ve Akgün, 2014; Resmi Gazete, 2014; TMMOB, 2014a; TMMOB, 2014b; Ersoy, 2017'den derlenmiştir)

1923-1932	<p>Ebniye Kanunu'nun 20, 21, 22, 23, 24 ve 25. maddelerini değiştiren 642 Sayılı Kanun</p> <p>İlk defa 1928 yılında imar planı yaptırma zorunluluğunun 1351 sayılı özel bir kanunla gündeme gelmesive bu kanun ile Ankara'da bir İmar Müdürlüğü'nün kurulması</p> <p>1928 yılında Ankara Nazım İmar Planı için Prof. Dr. Herman Jansen, Prof. M. Brix ve Farnsız Hükümeti baş mimarı Prof. Jausseley'in yer aldığı bir yarışmanın açılması</p> <p>1580 sayılı "Belediye Kanunu" - 1930 yılında getirilen bu kanun ile bir yerleşimde belediye kurulabilmesi için en az 2000 nüfusun olması koşulu ile birlikte bütün belediyelere imar planı hazırlatma zorunluluğu olması</p> <p>1593 Sayılı "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" (Sağlık ve Hijyenle İlgili Genel Kanun) - 1930 yılında getirilen bu kanun ile bu zorunluluğun yalnızca 20.000 ve daha çok nüfuslu belediyeler için öngörülmesi ve imar planlarının yapılması için 3 yıllık bir sürenin tanınması (1593 sayılı bu kanun şüphesiz bir imar kanunu değildir. Ancak ilgili Kanun, kentsel alanlarda sağlık ve hijyen konularına ilişkin düzenlemeler içermesinin yanı sıra kent planlaması ile ilgili olarak getirdiği kurallar açısından da önemlidir.)</p> <p>1932 yılında Alman Şehir Plancı Prof. Dr. Herman Jansen tarafından Ankara kentini kapsayan bir planın hazırlanması ve ilgili planın onaylanarak yürürlüğe girmesi</p>
1933-1956	<p>1933 yılında 2290 sayılı "Belediye Yapı ve Yollar Kanunu" – Almanya'da uygulanan şehir planlama yasasından esinlenilerek oluşturulan ve Cumhuriyet Dönemi'nin ilk imar yasası olma niteliği taşıyan bu kanunda, belediyelerin hali hazır harita ve imar projeleri hazırlama, yapı yapma ve onarımlarında uyulması gereken teknik koşullar ile hükümlerine yer verilmesi</p> <p>1933 yılında 2301 sayılı Kanun ile ilerideki yıllarda İller Bankası'na dönüşecek olan Belediyeler Bankası'nın kurulması</p> <p>1935 yılında 3029 sayılı Kanun ile "nüfusu 10.000'den yukarı olan yerlerin harita ve gelecekteki imar planlarını, içme suları, spor alanları ve lağım işlerini" yapmakla görevlendirilen ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan Belediyeler İmar Heyeti Kuruluş Kanunu'nun çıkarılması</p> <p>1936 yılında kabul edilen "Şehirlerin İmar Planlarının Tanzimi İşlerine Ait Umumi Talimatname (Yönetmelik)"nin yürürlüğe konulması (Yayımlandığı dönemde Batı'da yapılmakta olan planlama şekline çok uzak olmamakla birlikte "pratik kent" döneminin planlama anlayışını yansıtmaktadır.)</p>
1957-1985	<p>1957 yılında 6785 sayılı İmar Kanunu'nun kabul edilmesi ve yürürlüğe konulması (Bu kanun ile Cumhuriyet'in kuruluşundan 33 yıl sonra, yeni rejimin kentsel alanların imarıyla ilgili yasalari konusunda Osmanlı Dönemi'nden kesin bir kopuş yaşanmıştır ve artık "imar" kavramı esas alınmaktadır. Yine ilk kez "Nazım Plan" kavramı ve "Tatbikat Planları" kavramları kullanılmıştır.)</p> <p>1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması (Böylece, 1920-1928 yılları arasında Nafia Vekaleti'nde, 1928 yılından beri Bayındırlık Bakanlığı sorumluluğunda olan imar ve şehircilik konuları, tek başına yeni bir bakanlığın yetki ve sorumluluk alanına girmiştir. Kuruluş kanunu ilgili Bakanlığa sadece yerleşme ölçeğinde değil bölge ölçeğinde de planlama çalışmaları yapma yetkisi vermiştir.)</p> <p>1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması (Bununla birlikte ülkedeki kamusal yatırımların belirli bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmesi zorunluluğu getirilmiştir.)</p> <p>1970 yılında Milli Kıyılar Kanun Teklifi'nin Meclis Başkanlığı'na yapılması (Kanun'da "deniz, göl ve nehir kıyılarında yapılacak her türlü planlamadan ilgili Bakanlık sorumludur ve bu alanların imar planları öncelikli olarak hazırlanır" ifadesi yer almaktadır. Ancak bu kanun teklifi, İmar Kanunu ile ilişkisi nedeniyle ilgili Kanun içerisinde ek bir madde ile yer almıştır.)</p> <p>1972 yılında 1605 sayılı Kanun ile 6785 sayılı İmar Kanunu'nda değişikliklerin yapılması (Bu kanun ile imar planlarının yapılması için nüfus ölçütlerinde değişiklik yapılarak, imar planı yaptırma zorunluluğu, nüfusu 10.000'den fazla belediyeler için ön görülmüştür. Ayrıca İmar ve İskan Bakanlığı tarafından gelecekteki imar hareketleri açısından plana gereklilik bulunduğu saptanan belediyelere de imar planı yaptırma zorunluluğu getirilmiştir. Bu kanun ile ayrıca modern şehircilik çizgisi de çizilmeye çalışılmıştır. Ancak Kanun'un yalnızca Belediye ve mücavir alanlar içerisinde uygulanması ve Kanun'da kırsal yerleşmelere ilişkin hükümlerin bulunmaması, yasal açıdan bazı boşluklar meydana getirmiştir.)</p> <p>1983 yılında Çevre Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Milli Parklar Kanunu'nun yürürlüğe konulması (Adı geçen tüm kanunlar, hem doğal hem de kültürel varlıkların korunması yönünde yapılan önemli düzenlemelerdendir ve mekân planlamasında rehber niteliği taşımaktadır.)</p>
1985-	<p>1985 yılında 3194 sayılı "İmar Kanunu"nun kabul edilmesi ve yürürlüğe konulması</p> <p>1985 yılından bugüne kadar torba yasaların içinde birbiri ardına gelen düzenlemelerle 3194 sayılı İmar Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkındaki Kanun'da mekânsal planlamayı yönlendiren ek maddelerin yer alması</p>

19.04.2012 tarihinde, kamuoyunda 2B Yasası olarak da bilinen 6292 sayılı "Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırı Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun"un kabul edilmesi ve yürürlüğe konulması

12.11.2012 tarihinde, büyükşehir sayısını artıran ve alanlarını il sınırına dönüştüren "Yeni Büyükşehir Yasası" olarak da anılan 6360 sayılı Kanun (On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun)'un kabul edilmesi ve yürürlüğe konulması

2013 yılında yürürlüğe giren 6495 sayılı Kanun (Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile İmar Kanununun 8. maddesinde değişiklik yapılmıştır)'da "Mekânsal Planlama" kavramının yer alması

14 Haziran 2014 tarihinde "Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği"nin kabul edilmesi ve yürürlüğe konulması

- Sosyo-ekonomik planlar

Kalkınma planı: İlk olarak, 1982 Anayasası'nın 166. Maddesinde "Kalkınma Planı" kavramı ortaya konmuştur (Resmi Gazete, 1982). Bu plan ülkenin doğal, beşeri ve iktisadi her türlü kaynak ve imkânlarını tespit ederek ülke genelinde her türlü sektöre ilişkin politika ve hedeflerin belirlendiği planlardır (Resmi Gazete, 1960). Günümüzde, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanmaktadır ve 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı yürürlükte (Resmi Gazete, 2019a).

Bölge planı: İmar Kanunu'nun "Planların Hazırlanması ve Yürürlüğe Konulması" başlığına ilişkin 8. Maddesi'nde; sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanır şeklinde tanımlanır. Kalkınma Bakanlığı, bölge planlarının hazırlığı ve koordinatörlüğü hususlarında Kalkınma Ajansları'nı görevlendirmiştir (Resmi Gazete, 1985).

- Üst düzey fiziki planlar

Mekânsal strateji planı: MPYY ile birlikte ilk defa planlama kademelenmesinde adı geçen, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) tarafından yapılan ve kalkınma odaklı olan bu plan, ilgili yönetmeliğin 4. Maddesi'nde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, bu plan ülke/bölge stratejilerini mekânsal düzeyde ilişkilendiren; doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin mekânsal stratejiler ile sektörel ilişkilerin kurulduğu fiziki bir plandır. Bu plan ülke bütününde ve gerekli görülen bölgelerde 1/250.000, 1/500.000 veya daha üst ölçeklerde hazırlanabilirler (Resmi Gazete, 2014).

Çevre düzeni planı: Bu planın en güncel ifadesi MPYY'nin 4. Maddesi'nde yer almaktadır. ÇDP; sektörlerle ilişkin (sanayi, tarım, turizm, ulaşım, enerji gibi) genel arazi kullanım kararlarını belirleyen; yerleşme ve sektörler arasındaki ilişkileri koruma-kullanma dengesini sağlayarak kuran üst ölçekli fiziki plandır. Bölge, havza veya il düzeyinde hazırlanabilen bu plan 1/50.000 veya 1/100.000 ölçekte olabilmektedir (Resmi Gazete, 2014).

- Yerel fiziki planlar

Planlama hiyerarşisinin son basamağında yer alan imar planları, nazım imar planı ve uygulama imar planından oluşmaktadır.

Nazım imar planı: Varsa çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak hazırlanan ve uygulama imar planının hazırlanmasına temel oluşturan plandır. Arazi parçalarının genel kullanım biçimlerinin, kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklüklerinin ve ilkelerinin belirlendiği bu plan 1/5000-1/25000 ölçekleri arasında hazırlanır (Resmi Gazete, 2014).

Uygulama imar planı: Nazım imar planı ilke ve esaslarına uygun olarak 1/1000 ölçeğinde hazırlanan bu planda imar sınırı içerisinde yapılaşma ve uygulamaya ilişkin tüm detaylar (yapı adaları, yapı nizamı, bina yüksekliği, taban alanı katsayısı, yapı yaklaşma mesafesi, ön cephe hattı, taşıt, yaya ve bisiklet yolları, ulaşım ilişkileri gibi) yer almaktadır (Resmi Gazete, 2014).

-MPYY'de belirtilen fakat plan kademelenmesinde yer almayan özel amaçlı plan ve projeler

Özel amaçlı plan-projeler, Yönetmelik'in "Mekânsal Planlama Kademeleri ve İlişkileri" başlığı alan ancak mekânsal planlama kademelenmesinde yer almayan planlardır. Özel amaçlı plan-projeler; alanlara girdi sağlayan, imar planı kararlarına veri oluşturan veya gerektiğinde mekânsal planların uygulanmasına yönelik araç ve ayrıntıları da içerebilen, stratejik plan yaklaşımı ile gerektiğinde

şematik ve grafik planlama dili kullanılarak yapılan, plan paftası, eylem planı ve planlama raporu ile bütün olan çalışmalar olarak ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 2014):

Bütünleşik kıyı alanları planı: Kıyıları ve etkileşim alanını tüm sektörel faaliyetler ile birlikte bütünleşik bir yaklaşımla ele alan bu planlar, kıyı alanlarındaki fonksiyon ve faaliyetler ile kıyı alanlarına yönelik hedefler arasındaki uyumu koruma ve kullanma dengesini sağlama hedefiyle hazırlanır. Sürdürülebilir gelişme ilkesi çerçevesinde kıyı ekosisteminin korunmasını ve doğal kaynakların kullanımını gözeterek bu planlar, 1/25.000 veya 1/50.000 ölçekli olabilirler.

Eylem planı: Planların hayata geçirilmesi noktasında birbiriyle bağlantılı iş ve eylemlerin (dönüşüm, altyapı, uygulama gibi) ortaya konduğu ve ilgili paydaşlar ile işbirliği içinde hazırlanan plandır ilgili yönetmelikte bu plana ilişkin hazırlanma zorunluluğunun olmaması plan tanımında yer alan **–gerektiğinde–** ifadesi ile anlaşılmaktadır.

Kentsel tasarım projesi: Tasarımın amacına göre kütle ve yapılanma düzeni veya açık alan düzenlemeleri ile bu alanlardaki tasarım ilke ve araçlarını içeren planlardır. Yönetmelikte söz konusu projeye ilişkin net bir net bir ölçek belirtilmeyerek; **“uygun ölçekteki projedir”** ifadesi yer almaktadır.

Koruma amaçlı imar planı: “21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca hazırlanan nazım ve uygulama imar planını ifade eder” denilerek Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na gönderme yapılmıştır.

Ulaşım ana planı: Şehrin ulaşım ihtiyaç ve talepleri ile sürdürülebilir gelişmeyi dikkate alarak tüm ulaşım türlerinin birbirleriyle entegrasyonunu sağlayan tüm ulaşım türlerine ait sorunlara çözüm önerileri geliştiren planlardır. Ulaşım ana planının hangi ölçekte hazırlanacağı belirtilmemiştir.

Uzun devreli gelişme planı: Korunan alanların (milli parklar, tabiat parkları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar gibi) kaynak değerlerinin korunması, geliştirilmesi amacıyla yapılan ekosistem yaklaşımına bir plandır. Planın ölçeğine ilişkin bir detay belirtilmemiştir.

-Farklı yasal dayanaklarda belirtilen özel amaçlı fiziki planlar

Türkiyede MPYY’de belirtilen özel amaçlı planlar haricinde farklı yasalarda belirtilen özel amaçlı fiziki planlar da yer almaktadır. İlgili fiziki planlar ve özellikleri aşağıda özetlenmiştir:

Koruma amaçlı imar planı: 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda yer almaktadır. Plan; kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekte hazırlanmaktadır (Resmi Gazete, 1983).

Kültür ve turizm koruma ve gelişim planı: 03.11.2003 tarihli ve 25278 sayılı “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelik”te yer alan bir plan türüdür. İlgili yönetmelikte plan; “İçinde turizm türleri ile kültür ve eğitim, eğlence, ...bir veya daha fazlasını kapsayan, ..., ... kaynaklar arasında koruma-kullanma dengesini ve sektörel kalkınmayı sağlayan, arazi ana kullanım kararlarını belirleyen, ... 1/25.000 veya daha üst ölçekli fiziki planlardır” şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2003).

Köy yerleşme planı: Köyün hâlihazır ve gelişme durumu dikkate alınarak, köyün e genel ihtiyaçlarına göre hazırlanan plandır. Plana ilişkin mevzuat 3367 sayılı Kanunun ek 9, 10, 11, 12, 13 ve 14’üncü maddeleri ile 442 sayılı Köy Kanunu’nda yer almaktadır (Resmi Gazete, 1924; Resmi Gazete, 1987a). Plan ölçeğine ilişkin bilgi ise; “Köy Yerleşme Alanı Uygulama Yönetmeliği” nin 6. Maddesinde 1/1000 olarak ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 1987b).

Özel çevre koruma bölgesi (ÖÇKB) planı: 28358 sayılı “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”teki ÖÇKB tanımında yola çıkarak; ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik öneme sahip kara-su ve deniz alanlarının, doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla yapılan bir plan türü olarak ifade edilebilir (Resmi Gazete, 2012). ÖÇKB planlarının ölçeğine ilişkin bir netlik bulunmamaktadır. 383 sayılı KHK’nın 13.maddesi

h bendinde yer alan “1/25.000 ölçekli planlarda hassas zon olarak gösterilerek onaylanacağı...” (Resmi Gazete, 1989) ifadesinden hareketle bu planların 1/25.000 ölçekli olarak hazırlanacağı sonucuna ulaşabilir fakat 648 sayılı KHK’nin 10. Maddesi’nde Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün görevleri ifade edilirken “Tabiat varlıkları ..... ile özel çevre koruma bölgelerine ilişkin olarak; .....gerekli görülen projeleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, ...” (Resmi Gazete, 2011b) ifadesinden yola çıkarak özel çevre koruma bölgesi planlarının yalnızca 1/25.000 ölçekli olarak hazırlanacağını söylemek doğru olmaz. Ancak önemli olan yapılacak planın ölçeği ne olursa olsun bağlayıcı olduğudur.

İslah imar planı: Mevzuatta iki kanunda (775 sayılı Gecekondu Kanunu ve 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu’nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun) “İslah İmar Planı” hazırlanmasına ilişkin ifadeler (Resmi Gazete, 1966; Resmi Gazete, 1984a) bulunmaktadır. Ayrıca 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu’nda gecekondu alanlarında planlama ile ilgili hükümler yer almaktadır. 2981 sayılı Kanun’a göre ise İslah İmar Planı, “Düzensiz ve sağlıklı biçimde oluşmuş yapı topluluklarının veya yerleşme alanlarının ..... düzenli ve sağlıklı hale getirilmesi amacıyla yapılan imar planları” olarak ifade edilmektedir (Resmi Gazete, 1984a). Konuya ilişkin ilgili her üç kanun incelendiğinde, planının ölçeğine ilişkin net bir ifade olmamakla birlikte 2981 sayılı kanunun uygulama yönetmeliğinin İslah İmar Planı hazırlanması bölümünde (Madde 23) nazım imar planı ve uygulama imar planı ölçeklerinin dikkate alınması gerektiği çıkarımı yapılabilir. Çünkü Resmi Gazete (1984a)’de ifade edildiği gibi bu bölümde “Çizim tekniğinde “İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik” hükümlerine uyulur.” hükmü yer almaktadır.

Çizelge 4. Türkiye’deki mekânsal plan türleri, yasal dayanakları, ölçekleri ve yetkili kurumları

Plan türü	Plan adı	Yasal Dayanak	Ölçek	Yetkili Kurum*
Sosyo-Ekonomik Planlar	Kalkınma Planı	1982 Anayasası 166. Madde	Rapor	KB, SBB
	Bölge Planı	3194 sayılı İmar Kanunu	Rapor	SBB
Üst Düzey Fiziki Planlar	Mekânsal Strateji Planı	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	1/250.000, 1/500.000 veya daha üst ölçek	ÇŞİDB
	Çevre Düzeni Planı	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	1/50.000 veya 1/100.000	ÇŞİDB
Yerel Fiziki Planlar	Nazım İmar Planı	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	1/5.000 1/5.000-1/25.000 (Büyükşehir Belediyeleri’nde)	ÇŞİDB
	Uygulama İmar Planı	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	1/1.000	ÇŞİDB
MPYY’de Belirtilen Fakat Plan Kademelenmesinde Yer Almayan Özel Amaçlı Plan ve	Bütünleşik Kıyı Alanları Planı	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	1/25.000 veya 1/50.000	ÇŞİDB
	Eylem Planı	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	Ölçek Belirtilmemiş	ÇŞİDB
	Kentsel Tasarım Projesi	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	Uygun Ölçek	ÇŞİDB
	Koruma Amaçlı İmar Planı	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na gönderme yapılmıştır.	ÇŞİDB
	Ulaşım Ana Planı	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	Ölçek Belirtilmemiş	ÇŞİDB
	Uzun Devreli Gelişme Planı	Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği	Ölçek Belirtilmemiş	ÇŞİDB
Farklı Yasal Dayanaklarda Belirtilen Özel Amaçlı Fiziki Planlar	Koruma Amaçlı İmar Planı	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	1/1.000, 1/5.000	ÇŞİDB
	Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Planı	25278 sayılı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelik	1/25.000 veya Daha Üst Ölçek	ÇŞİDB
	Köy Yerleşme Planı	442/3367 sayılı Köy Kanunu	1/1.000	ÇŞİDB
	Özel Çevre Koruma Bölgesi Planı	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 28358 sayılı Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik 648 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname	Alanın niteliğine göre değişebiliyor.	ÇŞİDB, TVKGM

Islah İmar Planı	775 sayılı Gecekondu Kanunu 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun	1/5.000, 1/1000	TOKİ
Organize Sanayi Bölgeleri İmar Planı	4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu 30674 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği	1/5.000, 1/2.000, 1/1000	STB
Toplu Konut Bölgesi Planı	2985 sayılı Toplu Konut Kanunu	1/5.000, 1/1.000	TOKİ

* KB: Kalkınma Bakanlığı, SBB: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, ÇŞİDB: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, KTB: Kültür ve Turizm Bakanlığı, TVKGM: Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, TOKİ: Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Başkanlığı, Belediyeler, STB: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Organize sanayi bölgeleri imar planı: OSB'nin özelliği ve ihtiyaçları göz önüne alınarak; sağlık koruma bandı ve benzerleri ile birlikte arazi kullanım kararlarının belirtildiği plandır (Resmi Gazete, 2019b). OSB'lere ilişkin imar planı tekliflerinin 1/5000 veya 1/2000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı ölçeklerinde hazırlanması gerekmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020).

Toplu konut bölgesi planı: Çeşitli yerleşim alan ihtiyaçlarını karşılayacak alan kullanımlarını da içeren imar planlarıdır (Resmi Gazete, 1984b). Bu planların ölçeğine ilişkin ilgili kanunda net bir ifade olmamakla birlikte bu tanımdan bu planların nazım imar planı ve/veya uygulama imar planı ölçeklerinde yapılabileceği konusunda bir çıkarım yapılabilir.

2.1.3. Türkiye'de mekânsal planlamada kullanılan veriler ve bu verilerin özellikleri

Türkiye'nin günümüz mekânsal planlamasına ilişkin yasal mevzuat incelendiğinde tanımlanan fiziki planların 1/500.000 veya daha üst ölçekten (Mekânsal strateji planları) başlayarak 1/1000 ölçeğe kadar indiği; ancak bazı plan/proje türlerinde ölçeğin belirtilmediği (Ulaşım ana planı, kentsel tasarım projesi gibi) anlaşılmaktadır. Fiziki planların içeriklerine bakıldığında ise; planların oluşturulması için ilgili ölçeklerde alanın doğal ve kültürel özelliklerine ilişkin verilere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Mekânsal planlamada ihtiyaç duyulan ve planlama alanının doğal ve kültürel özelliklerine ilişkin veriler

Planlama alanının doğal özelliklerine ilişkin veriler	Planlama alanının kültürel özelliklerine ilişkin veriler
Topoğrafik veriler (eğim, baki, yükseklik)	Yerleşim verileri (Yerleşim sınırı, yerleşim merkezi vb.)
Jeolojik veriler (Formasyonlar, heyelan, fay hatları)	Demografik veriler (Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, vb.)
Jeomorfolojik veriler	Ulaşım (Karayolu, havayolu ve demiryolu hatları)
Jeofizik verileri	Mevcut alan kullanım verileri
Hidrolojik veriler (Yer altı ve yüzey suyu verileri)	Korunan alanlar (Korunan alan tipi, sınırları, derecesi vb.)
Toprak özelliklerine ilişkin veriler (Arazi yetenek sınıfı, büyük toprak grupları, eğim, erozyon vb.)	Çevre kalitesi verileri (Kirlilik haritaları, deprem, erozyon risk, heyelan risk gibi afet risk verileri)
Bitki örtüsü verileri (Meşcere tipi, meşcere kapallılığı, endemik tür dağılımı)	Sektörel veriler (Tarım, sanayi, turizm, madencilik vb.)
Yaban hayatı verileri	İmar verileri
İklim verileri (Sıcaklık, yağış, rüzgar, don, kuraklık vb.)	

Türkiye'de mekânsal planlama çalışmalarında kullanılabilecek veriler, verilerin tipi, kapsamı, yılı, verilerin paylaşım şekli ve veriyi üreten birime ilişkin detaylar aşağıda açıklanmıştır;

Topoğrafik veriler: Türkiye'deki topoğrafik veriler Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı Harita Genel Müdürlüğü (HGM) tarafından üretilmektedir. Ülkenin tamamını kapsayan 1/25.000 (2002); 1/50.000 (2005) 1/100.000 (2004); 1/250.000 ve 1/500.000 ölçeğinde üretilen haritaların hem dijital hem de basılı halleri mevcuttur. Söz konusu haritalar araştırma amaçlı olarak kullanılacağına dair bir takım protokoller çerçevesinde ücretsiz olup; diğer durumlarda ücretli olarak temin edilebilir. Ayrıca sınır güvenliğini tehdit etme olasılığı olan paftalar ve alt veri katmanlarına ilişkin veriler HGM tarafından ücretli ve/veya ücretsiz temin edilememektedir. Haritaların dijital formatları ileri Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojileri kullanılarak üretilmektedir.

Genel fiziki veriler: Ülkenin genelini kapsayan fiziki harita 1985 ve 2021 yıllarında iki farklı kurum tarafından 1/2.000.000 ölçeğinde üretilmiştir. HGM tarafından 2021 yılında üretilen fiziki haritaya

hem basılı hem de dijital ulaşılabilir. Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü (MTA) tarafından 1985 yılında üretilen harita sadece basılı temin edilebilmektedir.

Jeolojik veriler: Türkiye’de jeolojik formasyon ve fay hatlarını kapsayan jeolojik veriler ile jeofizik ve jeomorfolojik verileri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına bağlı MTA tarafından üretilmiştir. Jeoloji haritalarının 1/25.000 (2019); 1/50.000 (2005); 1/100.000 (2016) ve 1/500.000 (2004) ölçekli olanlarına dijital olarak ulaşılabilir. Kurumdan basılı olarak temin edilebilecek jeoloji haritaları ise; 1/25.000 (2012); 1/50000 (1971/1980/2005); 1/100.000-2019; 1/250.000 (1997); 1/500000 (1996); 1/1.000.000 (2015) ölçekli haritalardır. 1/50.000 ve 1/250.000 ölçekli haritalar yerel olarak; diğer tüm haritalar ise ülkenin tamamı için üretilmiştir. Ülke genelini kapsayan 1/1.000.000 ölçekli jeomorfoloji haritası da basılı olarak yine MTA’dan temin edilebilmektedir. MTA’dan alınacak veriler haritanın niteliğine ve pafta sayısına göre değişen meblağda ücrete tabidir. Haritaların dijital formatları ileri CBS teknolojileri kullanılarak üretilmektedir.

Hidrolojik veriler: Türkiye’deki kurumuş veya aktif yüzey sularına ilişkin veriler HGM’den ve Devlet Su İşleri (DSİ)’nden temin edilmektedir. Haritaların dijital formatları ileri CBS teknolojileri kullanılarak üretilmektedir.

Toprak verileri: Türkiye’deki toprak verileri Mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) tarafından ülkenin tamamı için yapılmaya başlanmıştır. 1/25.000 ve 1/100.000 ölçekte üretilmiş olan haritaların basılı halleri 1966-1971 yılları arasında; dijital halleri ise 1982-1984 yılları arasında üretilmiştir. Haritalar oluşturulurken 1938 Amerika Sınıflama Sistemi’ne göre yapılmış, haritalama ünitesi olarak büyük toprak grupları ile bunların önemli özellikleri temel alınmıştır. Talep edildiği takdirde arazi yetenek sınıfları, büyük toprak grupları, sınırlayıcı toprak özellikleri, erozyon, eğim gibi alt katmanlara ilişkin verilere de ulaşılabilir. Bugün tüm bu sözü edilen veriler, Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nden sayısal olarak temin edilebilmektedir. Türkiye Tüm ülkeyi kapsayan “Topraklarının Karbon Bütçesi Haritası” ile “Ülkesel Toprak Bilgi Sistemi” de Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından üretilen harita ve sistemlerdendir.

Bitki örtüsü verisi: Türkiye’de mekânsal planlamada kullanılabilecek bitki örtüsüne ilişkin veriler (Ekosistem fonksiyonlarına göre dağılımları, meşcere tipi, meşcere karışımı, eğimi, plantasyon planı, kapallığı, korunması gereken türler gibi) Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiş olan orman amenajman planlarında yer almaktadır. 1/25.000 ölçeğinde üretilmiş olan ilgili haritaların dijital ve basılı halleri mevcut olup; ücretli temin edilebilmektedir. Amenajman planları 10 yılda bir yenilenmektedir. Haritaların dijital formatları ileri CBS teknolojileri kullanılarak üretilmektedir.

İklim verileri: Türkiye’de mekânsal planlamada kullanılabilecek iklim verileri (sıcaklık, yağış, rüzgâr, don) ile kuraklığa ilişkin veriler Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) tarafından üretilmektedir. Türkiye’de toplam 1872 adet gözlem istasyonu bulunmaktadır. Bu istasyonlardan elde edilen ilgili iklim parametrelerine ilişkin veriler saatlik, günlük, aylık ve yıllık periyotlar şeklinde MGM’den ücretsiz olarak temin edilmektedir. Tüm veriler sayısaldır ve grafik gösterime elverişlidir. Ülkeyi kapsayan orta ve uzun vadeli yağış ve sıcaklık tahmin haritaları da basılı olarak mevcuttur. SPI ve Normalin Yüzdesi yöntemleri ile oluşturulmuş ülkenin güncel kuraklık haritalarına da basılı olarak ulaşılabilir. Ayrıca 1/250.000 ölçekli Sayısal Yağış Haritası Tarım ve Orman Bakanlığı Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü tarafından üretilmektedir.

Yerleşim verileri: Mekânsal planlamada kullanılabilecek mülki idare sınırlarına ilişkin 1/1.000.000 (2019) ölçekli harita dijital olarak; 1/2.000.000 (2020) ölçekli harita ise basılı olarak HGM’den temin edilebilir. Yerleşim yeri merkezleri ile bu yerlerin niteliğine (köy, şehir merkezi, belde vb.) ilişkin veriler HGM’nin 1/25000’lik ölçekte üretilen yerleşim yeri alt veri katmanında yer almaktadır. HGM’den alınan tüm veriler belirli izinlere tabii olup; ücretlidir. Haritaların dijital formatları ileri CBS teknolojileri kullanılarak üretilmektedir. İl ve ilçelerde yer alan mahalle sınırlarına ilişkin veriler, ilgili belediyelerin İmar ve Şehircilik Müdürlükleri’nden sayısal olarak temin edilebilmektedir.

Demografik veriler: Mekânsal planlama çalışmalarında kullanılabilir olan planlama alanlarına ilişkin demografik bilgiler (nüfus, yaş, cinsiyet, eğitim bilgileri vb.) sürekli güncellenmektedir. Grafik gösterimine uygun olan bu veriler Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığıyla ilişkili bir araştırma kurumu olan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nden ücretsiz temin edilebilmektedir.

Ulaşım verileri; Mekânsal planlama çalışmalarına altlık oluşturabilecek karayolu, demiryolu ulaşım ağları ile havaalanı bilgilerinin yer aldığı 1/25.000 ölçekli haritalar HGM'den dijital ve baskı şeklinde temin edilebilmektedir.

Mevcut alan kullanım verileri: Mekânsal planlama çalışmalarında kullanılabilir mevcut alan kullanım verileri Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından üretilen 1/100.000 ölçekli CORINE (Coordination of Information on the Environment-Çevresel Bilginin Koordinasyonu), verisinden ücretsiz ve dijital olarak temin edilebilir. Ayrıca 1/25.000 ölçekli sayısal Orman Amenajman Planları'ndan da ilgili veriye ulaşılabilmektedir.

Çevre kalitesi ve afet risk verileri: Türkiye'de çevre kalitesini (Hava kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği, atık gibi) gösteren yerel, bölgesel ya da ülke ölçeğinde haritalar bulunmamaktadır. Bunun yanında 1/250.000 ölçekli sayısal erozyon risk (2018) haritası ile basılı ve ölçeksiz olarak üretilen çölleşme risk haritası (2019) Tarım ve Orman Bakanlığı Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü'nden temin edilebilmektedir. Türkiye'de afet risklerine ilişkin haritalar Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından üretilmektedir. İlgili başkanlık tarafından dijital olarak üretilen haritalar; 1/25000 ölçekli olan ve 2018 yılında üretilen heyelan duyarlılık haritası, çığ tehlike haritası ve kaya düşmesi haritasıdır. Yine AFAD tarafından basılı olarak üretilmiş haritalar ise 1/500.000 ölçekli heyelan haritası (2009) ile makro ölçekli üretilmiş olan deprem tehlike haritalarıdır (1995-2018).

Mekânsal planlara ilişkin veriler: İllerin onaylı Çevre Düzeni Planları Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'ndan; nazım ve imar planları ise ilgili belediyelerden temin edilebilmektedir.

Sektörel veriler: Mekânsal planlama çalışmalarında kullanılabilir olan tarım, sanayi, turizm, ormancılık, hayvancılık gibi sektörlerle yönelik veriler TÜİK'den ücretsiz olarak temin edilebilmektedir. Grafik gösterimine uygun olan bu veriler sürekli güncellenmektedir İlgili verilerin mekânsal dağılımına ilişkin sayısal haritalar bulunmamaktadır. Ancak Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından yerel ölçekte üretilen bazı projelerde ["Kırsal Alt Yapı Veri Tabanı Oluşturulması Projesi", "Sorunlu Tarım Alanlarının Tespiti ve İyileştirilmesi Projesi (STATİP)", "Tarımsal İzleme ve Bilgi Sistemi Projesi (TARBİL)", "Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık (LULUCF)", "Köy Veri Tabanı (KVT)", "Ürün Alanlarının Belirlenmesi", "Parsel Bazlı Verim Belirleme Çalışmaları"] mekânsal planlamaya altlık oluşturabilecek nitelikte dijital veri üretimi söz konusudur.

2.2. Yöntem

Çalışmada Türkiye'nin mekânsal planlama yönetim süreci ile ülkede üretilen mekânsal verilere ilişkin değerlendirmede GZFT analizi kullanılmıştır. GZFT analizi onlarca yıldır var olan, genellikle sanayi, ticaret, hayır kurumları ve gönüllü kuruluşlar tarafından kullanılan, modern zamanların en yaygın strateji aracı olduğu iddia edilmektedir (Sarsby, 2016).

GZFT analizi, bir organizasyonun veya bir projenin Güçlü Yönlerini (Strengths), Zayıf Yönlerini (Weaknesses), Fırsatlarını (Opportunities) ve Tehditlerini (Threats) analiz etmeye ve bir projenin planlama ve uygulamasının etkinliğini ele almaya yardımcı olan etkili bir stratejik tekniktir.

GZFT bir projenin veya organizasyonun veya durumun; içeriği, amaçları ve yapılacak doğru şeylerin belirlenmesiyle ilgilenen stratejik planlama alanındaki eski bir terimden gelen kısaltmadır. Güçlü yönler, talepleri karşılamaya ve tehditlerle mücadeleye yardımcı olacak uzmanlık, motivasyon, teknoloji, finans, iş modeli gibi herhangi bir iç varlığı, zayıf yönler ise; kuruluşun taleplerini karşılamasını engelleyen iç eksiklikleri tanımlamaktadır (Sabbaghi ve Vaidyanathan, 2004). Fırsatlar, bir kuruluşun belirli yetkinliğine yönelik talebi destekleyen herhangi bir dış koşul veya eğilimi tanımlarken; tehditler, bir kuruluşun yetkinliğine yönelik talebi olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir dış koşul veya eğilimin ifadesidir (Sabbaghi ve Vaidyanathan, 2004; Namugenyi ve diğerleri, 2019).

3. Araştırma Bulguları

3.1. Türkiye'nin Mekânsal Planlama Yönetim Sürecine İlişkin GZFT Analizi Sonucu

Türkiye'nin mekânsal planlama yönetim süreci GZFT analiziyle değerlendirildiğinde, içsel açıdan zayıf yönlerin; dışsal açıdan tehditlerin daha fazla olduğu görülmektedir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Türkiye'deki mekânsal planlama yönetim sürecine ilişkin GZFT analizi sonuçları

	GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
İÇSEL	<ul style="list-style-type: none"> Mekânsal planlama tarihi oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Bu durum deneyimli bir sisteme işaret etmektedir. İmar konusunda, 15.yy. dayanan bir deneyim söz konusudur. Mekânsal planlamaya ilişkin yasal süreç zaman içinde, deneyimler çerçevesinde geliştirilmiştir. Veri üretiminde birçok kurum görev almaktadır. Bazı kurumların sayısal veri üreten alt birimleri bulunmaktadır. İlgili kurumlarda, yeni teknolojilere ilişkin (coğrafi bilgi sistemi, uzaktan algılama, vb.) hâkim personel yetersizdir. 	<ul style="list-style-type: none"> Mekânsal planlama tarihi, özellikle imar konusuna odaklanmıştır. Mekânsal planlamaya ilişkin kurumsal yapılanma oldukça sık değişmektedir. Verileri üreten kurumlar arasında veri paylaşımına ilişkin bir koordinasyon yoktur. Bakanlıkların bazılarında veri üreten birim yetersiz kalmaktadır. Bakanlıklarda mekânsal veri üretiminde kullanılan teknolojiler ve personel yetersizdir. Yasalarda verilere ilişkin farklı standartlara yer verilebilmektedir. Mekânsal planlama kademelerinde yer alan ölçeği belirsiz plan ve projeler (Ulaşım ana planı, Kentsel tasarım projesi vb) mekân algısını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca diğer plan ve projelerle entegrasyon probleminin yaşanması olasıdır. Mekânsal planlamada yer almayan planlar (bütünleşik kıyı planı, ulaşım ana planı, kentsel tasarım projesi vb) üst ve alt kademedeki planlarla ilişkilerinin nasıl kurulacağı belli olmaması karmaşa yaratmaktadır. Korunan alanların tescil ve planlama sürecinin ilişkin farklı bakanlıklar tarafından yürütülmesi sorunlar çıkartmaktadır. Kırsal planlamaya ilişkin herhangi bir tanım, öngörü ve kullanıma yer verilmemiştir. Bazı verilerin yapım süresi ve projeksiyon yılı belirtilmemiştir (Mekânsal strateji planı gibi). Bu durum geleceğe ilişkin tahminler üretmesini olumsuz etkilemektedir. MPYY İmar Kanununun bazı hükümlerin (kanunda yer almayıp yönetmelikte ifade edilen planlar gibi) önüne geçmekte; bazı hükümleri de yok saymaktadır (Bölge planları gibi). Bu durum ise hukuki ve yönetim sistemine olan güveni sarsmaktadır.
	FIRSATLAR	TEHDİTLER
DIŞSAL	<ul style="list-style-type: none"> Herkese açık bir sayısal veri tabanı yoktur, güvenlik açısından önemlidir. Geleceğe ilişkin senaryolar temelinde üretilmiş verilerin bulunması, ülke kalkınmasını olumlu etkiler. Sınır ötesi doğal kaynak yönetimi ve küresel çevre sorunlarının çözümüne ilişkin mekânsal veri bulunması, uluslararası proje katılımını artırır. Ülkenin doğal ve kültürel kaynağını ortaya koyan birçok verinin bulunması, uluslararası arenada ülkenin gücüne katkı sağlar. Mekânsal planlama kademelerinde ekolojik yaklaşımlardan bahsedilmesi sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlar. 	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal veri tabanının olmaması ve veri üreten kurumlarının koordine olmaması uluslararası güveni ve saygınlığı olumsuz etkiler. Mekânsal veri üretimine ilişkin teknoloji ve altyapı eksikliği, ülkenin bilimsel ve ekonomik yetersizliğinin göstergesi olarak algılanabilir. Mekâna ilişkin özellikle yerel ölçekte doğru kararlar verilememesi, ortak geleceğimizi olumsuz etkiler. Kent, kıyı, yeşil alan, korunan alan, vb. planları ekolojik planlamadan uzak ayrı plan-projelerle üretilmektedir. Mekânsal planlamada kent, köy, korunan alan, kıyı vb. planlar birbirinden bağımsız üretilmektedir. Bu durum ise ekolojik planlama yaklaşımından uzak; parçalı bir sistem oluşmasına sebep olmaktadır. Mekânsal planlamada ekolojik yaklaşımlar söylem düzeyinde kalmıştır. Eylem düzeyinde yetersizdir (Parçalı yaklaşım hakimdir) Mekânsal planlamaya ilişkin yasa ve yönetmeliklerdeki tutarsızlık ülkenin yönetim sistemine güveni sarsmaktadır.

3.2. Türkiye'deki Mekânsal Planlama Kademeleri ve Üretilen Verilere İlişkin Yapılan GZFT Analizi Sonucu

Ülkedeki mekânsal planlama kademeleri ve üretilen verilere ilişkin GZFT analizi sonuçları, içsel açıdan zayıf yönlerin, dışsal açıdan ise tehditlerin daha fazla olduğunu göstermektedir (Çizelge 7).

Çizelge 7. Türkiye'deki mekânsal planlama kademeleri ve üretilen verilere ilişkin yapılan GZFT analizi

	GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
İÇSEL	<ul style="list-style-type: none"> Doğal ve kültürel yapıya ilişkin, çeşitli nitelikte birçok mekânsal veri (rapor, görüntü, istatistiksel, vb.) bulunmaktadır. Bazı verilerin sayısal ve basılı halleri mevcuttur. Çeşitli ölçeklerde mekânsal veri bulunmaktadır. Bazı veriler ücretsiz temin edilebilmektedir. 1/25.000 ölçek ve üstünde veri temini, alt ölçeklere göre kolaydır. Bazı mekânsal veriler, doğa ve çevre koruma, afet riski azaltma, vb. konularda güçlü kararların geliştirilmesine katkı sağlar. Geleceğe ilişkin senaryolar temelinde üretilmiş veriler bulunmaktadır. Verilerin kullanılmasında çeşitli koşullar bulunmaktadır. Güncel ve geçmişe dönük veriler bulunmaktadır. İlgili kurumların sayısal verilere yönelik online veri paylaşım sistemleri mevcuttur (MTA Yer Bilimleri Harita Görüntüleyici ve Çizim Editörü, HGM Atlas Küre, TAD Portal, Nuh'un Gemisi Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Veri Tabanı, CORINE vb.). 	<ul style="list-style-type: none"> Doğal ve kültürel yapıya ilişkin birçok veri bulunsa da bunların çok azı mekânsal veri niteliğindedir. Çoğu verinin sayısal hali bulunmamaktadır. Veri üretim yöntemine ilişkin detaylı bilgiye ulaşmak zordur. Çoğu veri üretiminde eski yöntem kullanılmakta, sadece güncelleme yapılmaktadır. Uydu görüntüleri mekânsal veri üretiminde ve izlenmesinde yeterince kullanılamamaktadır Aynı veri farklı kurumlar tarafından, farklı yöntemlerle üretilebilmektedir, veri karmaşası yaşanmaktadır (Örn; kıyı çizgisi, jeoloji, erozyon, su kaynakları, su ölçüm kriterleri vb.). Senaryolar temelinde üretilmiş verilerin çoğu mekânsal veriye dönüştürülmemiştir. Bazı veriler güncel değildir. Bazı veriler ulusal ölçekte hazırlanmamıştır. Birçok veri ücretlidir; bu ücret kurumlar arasında bile geçerlidir. Doğa ve çevre koruma, afet riski azaltma, vb. konularda güçlü kararlar vermek için kullanılacak mekânsal veriler yetersizdir. Değişim ve izlemeye yönelik mekânsal planlama arşivi yetersizdir. 1/25.000'den küçük ölçeklerde, kademeli olarak geliştirilmiş mekânsal sayısal ve basılı veri yetersizdir. Yerele ilişkin doğru, güvenilir mekânsal veri bulunmamaktadır. Verilerin güvenilirliği-doğruluğu yeterince analiz edilmemektedir. Verilerin çoğunluğu rapor şeklindedir. Mekânsal veriye dönüştürülmemiştir. Kentsel açık ve yeşil alanlara ilişkin plan/projeleri bulunmamaktadır. Bu durum yeşil altyapı sistemleri, afet planları, sel yönetim süreci gibi pek çok projeyi etkilemektedir. Planlamadaki parçalı yaklaşım veri üretiminin de bütünselliğini olumsuz etkilemektedir.
	FIRSATLAR	TEHDİTLER
DIŞSAL	<ul style="list-style-type: none"> Sınır ötesi güvenliği tehdit eden durumlarda, güvenlik, beslenme, barınma, vb. konulara ilişkin bazı sayısal verilerin bulunması karar verme sürecini kolaylaştırır ve güvenliğe katkı sağlar. 	<ul style="list-style-type: none"> Veri üretiminde uluslararası standartların gözetilmemesi, mekânsal veride uluslararası ortak dil kullanımını önler. Mekânsal veri yetersizliği, uluslararası proje işbirliklerini ve başarısını olumsuz etkiler. Sınır ötesi güvenliği tehdit eden durumlarda, güvenlik, beslenme, barınma, vb. konulara ilişkin karar verme sürecini kolaylaştıracak birçok verinin sayısal olmaması güvenliği tehdit eder. Mekânsal planlama arşivinin yetersizliği, senaryo temelli mekânsal veri üretimini olumsuz etkiler. Ekolojik planlama kapsamında değerlendirilebilecek farklı ölçeklerde ve özellikle yerel ölçekte; doğaldan-kırsala, kırsaldan-kentsel uzanan mekânsal planlar bulunmamaktadır. Parçalı bir yaklaşım mevcuttur.

4. Tartışma ve Sonuç

Geçmişten bugüne “arazi kullanım planlaması”, “şehir planlaması” ve “fiziksel planlama” gibi terminolojiler ile ifade edilen ve kökeni Avrupa olan mekânsal planlama kavramı (Ransford, 2019), gerçekleşmesi istenilen hedeflerin / amaçların niteliğine göre doldurularak, “planlama” genel teriminin önüne getirilecek sığa bağlı olarak farklı planlama türleri (Ersoy, 2012) şeklinde gelişme göstermektedir. Ancak adı her ne olursa olsun mekânsal planlama; Stead ve Nadin (2008)’in belirttiği gibi hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasında sosyal, bölgesel ve ekonomik kalkınma için uzun vadeli, sürdürülebilir çerçeveler oluşturmak için kilit bir araç hem de Sliuzas ve diğerleri (2015), Takahiro ve diğerleri’nin (2020) de ifade ettiği gibi sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve yaşam kalitesini iyileştirmek için önemli bir işleve sahiptir.

Türkiye mekânsal planlaması, Ersoy’un (2005) da ifade ettiği gibi imarcılık anlayışına indirgendiği için “planlama” ile “imar” kavramlarının -büyük ölçüde- özdeş kavramlar gibi algılanmasına yol açmaktadır. Bu durum mekânsal planlamaya ilişkin üst ve alt ölçek arasındaki ilişkinin kurulmasını önlemektedir.

Türkiye’nin mekânsal planlama tarihine bakıldığında, özellikle Osmanlı’da ve Cumhuriyet Dönemi’nin büyük bölümünde çoğunlukla teknolojik nedenlerle ve kurumsal bazda ilgili yönetimlerin eksikliği nedeniyle işlenemeyen, temin edilemeyen ve depolanamayan mekânsal veriler mekânsal planlama çalışmalarının doğru, eksiksiz ve hiyerarşik bir yapıda ilerlemesini zorlaştırmıştır. Bu durum tarihsel değişim değerlendirmelerinin yapılmasını önlemektedir. Aynı zamanda geleceğe ilişkin senaryo ve tahminlerin geliştirilmesinde de eksiklikler oluşturmaktadır.

Mekânsal planlamanın başarısı, United Nations (2008) ve Ransford (2019)’un ifade ettiği gibi kurumlar ve farklı yönetimler arası işbirliği, sorumluluk dağılımı ve kontrol mekanizmalarının gelişmiş olması gereklidir. Ancak Yalçınkaya ve Say (2018)’in belirttiği gibi mevcut planlama sisteminde planlama yetkisine sahip kurumlar arasında ve izlenen planlama sürecinde dikey ve yatay işlevsel bütünlüğün ve tutarlılıklarda eksiklikler bulunmaktadır. Bu durum ise mekânsal planlamada amaç ve hedeflenen faydalara ulaşmayı önlemektedir.

Günümüzde Türkiye mekânsal planlama sürecini yönlendiren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, Şehir Plancıları Odası (TMMOB, 2014a) Peyzaj Mimarları Odası (TMMOB, 2014b) gibi farklı kuruluş ve araştırmacı (Karadağ ve diğerleri, 2018; Demiroğlu ve diğerleri, 2019) tarafından yasal hiyerarşi, planlama kademelenmesi, arazi planlaması, vb. gibi konularda ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Başa (2014) gibi olumlu yönler ifade edilse bile bazı noktalarda eleştiriler devam etmiştir. Bu durum Türkiye’deki mekânsal planların yönetim sürecini olumsuz etkilemekle kalmamış, mevcut sorunları da daha karmaşık hale getirmiştir.

Mekânsal planlamaya ilişkin yukarıda sözü geçen durumlar ise mekânsal planlama başarısında önemli olan Karadağ (2007)’in ve Demiroğlu (2016)’nın da belirttiği gibi her planlama kademelenmesine uygun ölçek ve kapsamda doğru, sağlıklı, işlenebilir ve kullanılabilir verilerin üretilmesidir.

Araştırma bulguları ülkedeki mekânsal planlama kapsamındaki yönetim sistemi ve yasal mevzuattaki sorunların bir taraftan içsel zayıflık ve dışsal tehdit oluştururken; mekânsal planlamanın başarısını doğrudan etkileyen veri sorununa odaklanmayı da önlediğini açıkça göstermektedir.

Mekânsal planlamada doğru sonuçlara erişebilmek ve doğru kararlar verebilme noktasında kullanılan verilerin doğruluğu, bilimselliği, güncelliği, şeffaflığı ve uluslararası standartlara uyumu önceliklidir. Bu noktada çalışmada Türkiye mekânsal planlamasında kullanılan veriler değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

- Birçok verinin doğruluğuna ilişkin güvenilirlik analizleri yapılmamaktadır.
- Birçok verinin üretilmesine ilişkin yöntem yoktur. Pek çok veri eski verilerin güncellenmesi ile elde edilmiştir.
- Eski yöntemlerle üretilen veriler çoğunluktadır. (Toprak verisi ve alt katmanları gibi)
- Birçok doğal ve kültürel veriye ilişkin bilgiler yerel ölçekte üretilmemiştir (1/5000-1/1000)

- Mekânsal planlamaya altlık oluşturması gereken pek çok veri haritalandırılmamıştır (Çevre kalite verileri, üretim verileri, ekonomik veriler, bazı demografik veriler)
- Farklı kurumlarda farklı yöntemlerle aynı veriler üretilmiştir (Fiziki haritalar, eğitim haritaları, erozyon haritaları, alan kullanım haritaları gibi)
- Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Uzaktan Algılama (UA), uydu sistemleri, radar sistemleri gibi günceli yakalayan teknolojilerin kullanımı yetersizdir.
- Veri gösterimlerinde uluslararası standartlar kullanılmamaktadır.
- Ülkenin veri üretim standardı bulunmamaktadır.
- Uluslararası bazı bilimsel kavramlar haritalarda hatalı kullanılmıştır. (Risk, hassasiyet gibi)
- Kurumlar arası pek çok veri ücretlidir. Bu da hem işleyişi yavaşlatmakta; hem de kurumlar arası veri paylaşımını olumsuz etkilemektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında mekânsal planlamada kullanılacak verilerin üretilmesinde;

- Uluslararası kabul görmüş standartlar gözetilmelidir.
- Yeni teknolojilerle günceli yansıtan yeni veriler üretilmelidir.
- Ulusal veri sistemi/veri bankası oluşturulmalıdır.
- Veri tabanı yönetimine ilişkin bir kurul oluşturulmalıdır (Bakanlıklar üstü bir kurul). Bu kurulun yasal ve yaptırım gücü olmalıdır. Çünkü mekânsal planlamada kullanılacak her bir veri ülkenin güvenliği açısından son derece hassas öneme sahiptir.
- Mekânsal veri üreten ilgili kurumlarda harita üretimi, CBS ve UA teknolojilerine hâkim uzman personelin bulunması ve yetiştirilmesi son derece önemlidir. Veri tabanı yönetiminde çalışabilecek harita üretme sürecine hâkim ve yeterliliğe sahip personel yetiştirilmelidir. İlgili kurumda çalışabilecek personel veri tabanı yönetimi konusunda eğitilmiş olmalıdır.
- Veri tabanı yönetiminde ileri teknolojiler kullanılmalı ve güncelleme yapılabilecek bir sisteme sahip olmalıdır.
- Veriler çerçevesinde doğal ve kültürel yapıya ilişkin hassasiyet, kırılganlık ve risk haritaları üretilmelidir. Mevcut sistemdeki kavram karmaşası engellenmelidir.
- Üretilecek planın niteliğine ve kapsamına uygun olarak ulusaldan bölgesel bölgeselden yerele- genel ölçekte yerel ölçekte- kadar inen veriler üretilmelidir.
- Veri üretiminden yönetimine kadar olan süreci içeren yasal bir mevzuat oluşturulmalıdır.

Sonuç olarak Türkiye’deki mekânsal planlamaya ilişkin veri sorununun çözümlenmesi hedeflenen başarıya ulaşma açısından önemli bir katkı sağlayacaktır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada etik kurul izni gerekmemiştir. Çalışma “1st International Architectural Sciences and Applications Symposium” (IArcSAS-2021)’da sunulmuş olup özeti sempozyum kitapçığında basılmıştır.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Makalede tüm yazarlar aynı oranda katkıda bulunmuştur. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Akay, A. ve Akgün, F. K. (2014). Türkiye’de planlamada dönüşüm süreci: Çevre ve koruma mı? kentleşme ve yapılaşma mı? *Amme İdaresi Dergisi*, 47 (4): 93-115.
- Aktura, T. (1981). İmar Planları Yapım ve Uygulama Süreçleri. İmar Planlarının Yerini Alabilecek Sistemleri Önermekte Gözlenen Tıkanıklık. Şehir Planlama Mimar Mühendisleri Odası, Ankara.
- Başa, Ş. (2014). Mekânsal planlar yapım yönetmeliği’nde lojistik ve ulaşımaya yönelik düzenlemeler. *Beykoz Akademi Dergisi*, 2(2): 21-32
- Bilgen, H. ve Özcan, G. B. (1989). İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi ve Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri. TBMM Kültür ve Sanat Yayınları, No: 38, Ankara.

- Cengiz, A. E., Karadağ, A. A. ve Demiroğlu, D. (2017). Sürdürülebilir Mekânlar İçin Peyzaj Planlamanın Önemi. *International Congress of the New Approaches and Technologies for Sustainable Development*. No:1, 4-15.
- Demiroğlu, D. (2016). Evaluation of Natural Process in Watershed Planning: 4 Eylül Dam Watershed In Sivas, Turkey. *Oxidation Communications*, 39(1), 543-559.
- Demiroğlu, D., Karadağ, A. A. ve Cengiz, A. E. (2019). Türkiye’de yeşil alt yapı sisteminin uygulanabilirliği üzerine bir değerlendirme. *Peyzaj*, 1(2), 12-21.
- Duygulu, F. (1989). İmar Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri. T.B.M.M. Kültür ve Sanat Yayınları, No:38, Ankara.
- Erkün, S. (1999). Türk İmar Hukuku’nun Ana Çizgileri. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Ersoy, M. (2005). Türkiye’de Kent Planlamanın Güncel Sorunları. Erişim Adresi (19.10.2021): <http://www.melihersoy.com/wp-content/uploads/2017/04/turkiyede-kent-planlamaninin-guncel-sorunlari.pdf>
- Ersoy, M. (2006). İmar Mevzuatımızda Planlama Kademeleri ve Üst Ölçek Planlama Sorunu. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, TEPAV, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, s. 215-231, Ankara.
- Ersoy, M. (2012). Kentsel Planlama Kuramları. İmge Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, ISBN: 978-975-533-521-6, 440s., Ankara.
- Ersoy, M. (2017). Osmanlı’dan Günümüze İmar ve Yasalar. Ninova Yayınları, 1. Baskı, ISBN: 978-60588444-5-2, 280 s., İstanbul.
- Gök, T. (1981). İmar Planları Yapım ve Uygulama Süreçleri. İmar Mevzuatının Değerlendirilmesi. Şehir Planlama ve Uygulama Süreçleri. Şehir Planlama Mimar-Mühendisleri Odası, Ankara.
- Karadağ, A. A. (2007). Katılımcı Havza Yönetim Modelinin Oluşturulması: Kovada Gölü Örneği (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Karadağ, A. A., Demiroğlu, D. ve Cengiz, A. E. (2016). An Approach to the Development of Land Use Decision on the Protection of Water Resources. *In International Conference on Natural Science and Engineering (ICNASE’16)*. Vol. 1, No. 1: 3149-3161.
- Karadağ, A. A., Demiroğlu, D. ve Cengiz, A. E. (2018). Türkiye Mekânsal Dönüşümünde “Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği” nin Olası Etkileri. *Uluslararası Kentleşme ve Çevre Sorunları Sempozyumu: Değişim/Dönüşüm/Özgünlük ISUEP2018*. No.1: 58-66
- Karadavut, E. (2008). İmar Planı Değişikliklerinin Plan Bütünlüğüne Etkilerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Anabilim Dalı, Samsun.
- Keleş, R. (2016). Şehirciliğin Kuramsal Temelleri. İdeal Kent Yayınları, Yayın No: 2, 1. Baskı, ISBN: 978-605-83819-2-6, 318s., Ankara.
- Koresawa, A. ve Konvitz, J. (2001). *Towards a new role for spatial planning*. Towards a new role for spatial planning, 737, 11.
- Namugenyi, C., Nimmagadda, S. L. ve Reiners, T. (2019). Design of a SWOT analysis model and its evaluation in diverse digital business ecosystem contexts. *Procedia Computer Science*, 159, 1145-1154.
- Ransford, A. A. (2019). Spatial Planning in Ghana: Origins, Contemporary Reforms and Practices, and New Perspectives, ISBN: 978-3-030-02010-1, Springer, Switzerland.
- Resmi Gazete, (1924). 442 sayılı “Köy Kanunu”. Erişim Adresi (25.10.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>

- Resmi Gazete, (1960). 91 Sayılı “Devlet Planlama Teşkilatının Kurulması” Hakkında Kanun. Erişim Adresi (24.10.2021): <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10621.pdf>
- Resmi Gazete, (1966). 775 sayılı “Gecekondu Kanunu”. Erişim Adresi (24.10.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.775.pdf>
- Resmi Gazete, (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim Adresi (24.10.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>
- Resmi Gazete, (1983). 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”. Erişim Adresi (25.10.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>
- Resmi Gazete, (1984a). 2981 sayılı “İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu’nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”. Erişim Adresi (24.10.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2981.pdf>
- Resmi Gazete, (1984b). 2985 sayılı “Toplu Konut Kanunu”. Erişim Adresi (24.10.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2985.pdf>
- Resmi Gazete, (1985). 3194 sayılı “İmar Yasası”. Erişim Adresi (25.02.2021). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18749.pdf>
- Resmi Gazete, (1987a). 3367 sayılı “Köy Kanunu” (Ek Madde 9, 10, 11, 12, 13 ve 14). Erişim Adresi (18.11.2021): https://www.peyzaj.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=10
- Resmi Gazete, (1987b). Köy Yerleşme Alanı Uygulama Yönetmeliği. Erişim Adresi (11.11.2021): <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19550.pdf>
- Resmi Gazete, (1989). Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. Erişim Adresi (11.11.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.383.pdf>
- Resmi Gazete, (2000). Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu. Erişim Adresi (11.11.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4562.pdf>
- Resmi Gazete, (2003). 25278 sayılı “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde Planlamaya ve Uygulamaya İlişkin Yönetmelik”. Erişim Adresi (25.10.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5392&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Resmi Gazete, (2011a). KHK/641-Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Erişim Adresi (25.10.2021): <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-9.pdf>
- Resmi Gazete, (2011b). KHK/648- Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. Erişim Adresi (22.11.2021): <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110817-1-1.htm>
- Resmi Gazete, (2012). 28358 sayılı “Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”. Erişim Adresi (26.10.2021): <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetaylframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=23605&MevzuatTertip=5>
- Resmi Gazete, (2014). Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği. Erişim Adresi (16.09.2019): <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140614-2.htm>
- Resmi Gazete, (2019a). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim Adresi (24.10.2021): <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190723M1-1-1.pdf>
- Resmi Gazete, (2019b). Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği. Erişim Adresi (25.10.2021): <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190202-6.htm>

- Sabbaghi, A. ve Vaidyanathan, G. (2004). SWOT analysis and theory of constraint in information technology projects. *Information Systems Education Journal*, 2(23), 1-19.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020. Organize Sanayi Bölgeleri İmar Planı Şartnamesi. Erişim Adresi (11.11.2021):<https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/mevzuat/OSB%20C4%B0mar%20Plan%C4%B1%20C5%9Earntnamesi.pdf>
- Sarsby, A. (2016). *SWOT Analysis: A Guide to SWOT for Business Studies Students*. Leadership Library, UK.
- Sliuzas, R., Brussel, M. ve Alam, M. (2015). Spatial Planning. Erişim Adresi (20.10.2021): www.cdema.org,
- Stead, D. ve Nadin, V. (2008). Spatial Planning Key Instrument for Development and Effective Governance with Special Reference to Countries in Transition. UNECE Information Service, United Nations Publication, New York and Geneva.
- Takahiro Y., T., Yamagata, Y., Chang, S., Gooyert, V., Seya, H., Murakami, D., Jittrapirom, P. ve Voulgaris, G. (2020). Spatial Modeling and Design of Smart Communities (in Urban Systems Design), Elsevier.
- Tekeli, İ. (1980). Türkiye’de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri, Türkiye’de İmar Planlaması. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basıl İşbirliği, Ankara.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1991). Mustafa Celaledin Bey’in bir eyaletin ıslah ve imarı hakkında mükaleme adlı risalesi ve 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda imar kavramının gelişimi üzerine düşünceler. *Toplu ve Bilim*, 51-52: 161-178.
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite Aşılırken Kent Planlama*. İmge Kitabevi, ISBN: 9789755331614, 279 s., Ankara.
- Tekeli, İ. (2010). Türkiye’de Kent Planlamasının Kökleri. Türkiye Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları-İlhan Tekeli Toplu Eserler-15, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TMMOB, (2014a). Şehir Plancıları Odası Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği Değerlendirmesi. Erişim Adresi (01.06.2017): www.spo.org.tr
- TMMOB, (2014b). Peyzaj Mimarları ve Çevre Mühendisleri Odalarının Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğine İlişkin Yürütmenin Durdurulmasına Yönelik Gerekçeler. Erişim Adresi (01.06.2017): www.peyzajmimoda.org.tr
- Türk, Ş. (2003). Türkiye’de İmar Planı Uygulamalarında Yeni Bir Sistem Yaklaşımı. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- United Nation (UN), 2008. Spatial Planning: Key Instrument for Development and Effective Governance with Special Reference to Countries in Transition. New York and Geneva.
- Van Assche, K., Beunen, R., Duineveld, M. Ve de Jong, H.(2013). Co-Evolutions of planning and design: risks and benefits of design perspectives in planning systems. *Planning Theory*, 12 (2), 177-198.
- Wikipedia, (2021). Spatial Planning. Erişim Adresi (24.10.2021): https://en.wikipedia.org/wiki/Spatial_planning
- Yalçinkaya, N. M. ve Say, N. (2018). Türkiye’de Mekansal Planlama Süreci ve Ulaşım Planlaması (Siyaset ve Yönetim, Editör: Mustafa Fedai ÇAVUŞ, M. Burhanettin COŞKUN, Editör), Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- Ziafati, B. A. (2015). Reflections on the three schools of thought on strategic spatial planning. *Journal of Planning Literature*, 30 (2), 132-148.

Database Problem in Spatial Planning in Turkey

Summary

It is difficult to give a single definition of spatial planning. Today's definitions vary in the focus on land use, protection of natural resources, and development. While the scope of spatial planning differs greatly from one country to another, most share some similarities. In almost all countries, spatial planning is concerned with setting long or medium-term goals and strategies for regions, treating land use and physical development as a separate sector of government activity, as well as coordinating sectoral policies such as transport, agriculture, and the environment (Stead ve Nadin, 2008).

Spatial planning has very important functions to promote sustainable development and improve the quality of life. It can guide policies to protect the environment and promote more efficient use of resources, while also helping to stimulate economic growth and investment. (Ransford, 2019). Spatial planning is comprehensive by nature and the planning process requires the need for policy integration, coordination, and cooperation among multiple actors (Ransford, 2019). It is an extremely sensitive issue to produce plans with accurate and reliable data to achieve the purpose of spatial planning and to provide the targeted economic, social, and environmental benefits. It is also very important that the data used is scientific, rational, up-to-date, safe, compatible with technology, and transparent. In this context, the quality of the data is shaped by the spatial planning scale and the planning boundary.

The aim of this study is primarily to reveal the data used in Turkey's spatial planning studies within the framework of scale, quality, production date, sharing method, production method, and scope. And it is to evaluate these data and the management process (historically, management and legal structure) that affect the data in terms of strong and weak points at the national level and opportunities and threats at the international scale.

The foundations of initiatives related to spatial planning in Turkey coincided with the last periods of the Ottoman Empire. Planning studies in this period remained at the level of regional studies on fire areas, new settlements, and road routes rather than plans arranging the whole city as a whole, and these studies were seen as a survey engineering activity and continued unsystematically in the hands of foreign planners (Tekeli, 1980; Ersoy, 2005). The first spatial planning developments after the proclamation of the Republic focused on Ankara and later became valid for other cities as well. In the first years of the Republic, the first problem dealt with regarding spatial planning was the planning of the burning cities in Western Anatolia. Later, the scope has diversified and reached today in the axis of Zoning-Planning-Spatial Planning.

The basic legal bases for the creation of spatial planning stages in Turkey are Zoning Law No. 3194, which came into force on 09.05.1985, and the Spatial Plans Construction Regulation (SPCR), which entered into force on 14.06.2014. Although it is stated that the basic legal regulations that shape the spatial plans of the country are the Zoning Law and the SPCR, there are also many physical plans with different characteristics and qualities defined on different legal bases. Plans in Turkey are handled under five basic headings: socio-economic plans, high-level physical plans, local physical plans, special-purpose plans and projects specified in SPCR but not included in the plan stratification, and special-purpose physical plans specified on different legal bases.

When the legal legislation on spatial planning in Turkey is examined, it is seen that the physical plans are defined to start from 1/500,000 or higher (Spatial strategy plans) and go down to 1/1000 scale; however, it is understood that the scale is not specified in some types of plans/projects (such as transportation master plan, urban design project). When the contents of the physical plans are examined, it is seen that data on the natural and cultural characteristics of the area at the relevant scales are needed to create the plans.

The data on the natural characteristics of the planning area can be summarized as follows; topographic data (slope, aspect, elevation); geological data (formations, landslides, fault lines);

geomorphological data, geophysical data, hydrological data (ground and surface water data), data on soil properties (land capability class, large soil groups, slope, erosion, etc.), vegetation data (stand type, stand cover, endemic species distribution), wildlife data, climate data (temperature, precipitation, wind, frost, drought, etc.)

The data on the cultural characteristics of the planning area can be summarized as follows; settlement data (settlement boundary, settlement center, etc.), demographic data (age, gender, education level, etc.), transportation data (Highway, airway, and railway lines), existing land use data, protected areas (protected area type, borders), degree, etc.), environmental quality data (pollution maps, disaster risk data such as earthquake, erosion risk, landslide risk), sectoral data (agriculture, industry, tourism, mining, etc.), environmental plan and zoning plan

When the data that can be used in spatial planning studies in Turkey are examined within the framework of issues such as the type, scope, year of the data, the way of sharing the data, and the details of the unit that produces the data, it is seen that many digital/reports and/or printed data are produced by different institutions.

In the study, SWOT analysis was used to evaluate the spatial data produced by Turkey's spatial planning management process. SWOT analysis is an effective strategic technique that helps analyze the Strengths (S), Weaknesses (W), Opportunities (O), and Threats (T) of an organization or a project and addresses the effectiveness of a project, planning, and implementation. SWOT is an acronym from an old term in the field of strategic planning that deals with determining the content, goals, and right things to do for a project or organization.

When Turkey's spatial planning management process is evaluated with SWOT analysis, it is seen that there are more internal weaknesses and external threats. Below are the strengths/weaknesses and opportunities/threats identified within the scope of the study.

Strengths

- Spatial planning history has a very old history. This indicates an experienced system.
- There is an experience in zoning dating back to the 15th century.
- The legal process for spatial planning has been developed over time, based on experience.
- Many institutions are involved in data production.
- Some institutions have sub-units that produce digital data.

Weaknesses

- The history of spatial planning is particularly focused on zoning.
- Institutional structuring regarding spatial planning changes quite frequently.
- There is no coordination regarding data sharing among the institutions producing the data.
- In some of the ministries, the data-producing unit is insufficient.
- Technologies and personnel used in spatial data production in ministries are insufficient.
- Different standards regarding data may be included in the laws.
- Plans and projects of uncertain scale (Transportation master plan, Urban design project, etc.) in the spatial planning stages negatively affect the perception of space. In addition, it is possible to experience integration problems with other plans and projects.
- The existence of plans (integrated coastal plan, transportation master plan, urban design project, etc.) that are not included in the spatial planning stratification and the uncertainty of how these plans will be related to the upper and lower level plans creates confusion.
- Carrying out the registration and planning process of protected areas by different ministries creates problems.
- Any definition, foresight, and use related to rural planning are not included.
- The production period and projection year of some data is not specified (such as the spatial strategy plan). This situation negatively affects the production of forecasts for the future.
- SPCR overrides some of the provisions of the Zoning Law (such as the plans that are not included in the law but expressed in the regulation). It also ignores some provisions (such as regional plans). This situation undermines the trust in the legal and administrative system.

Opportunities

- There is no public digital database, it is important for security.
- The availability of data produced based on future scenarios positively affects the development of the country.
- The availability of spatial data on cross-border natural resource management and solving global environmental problems increases international project participation.
- The presence of many data revealing the natural and cultural resources of the country contributes to the strength of the country in the international arena.
- Mentioning ecological approaches in spatial planning stages contributes to sustainable development.

Threats

- The absence of a national database and the inability to coordinate data-producing institutions negatively affect international trust and prestige.
- The lack of technology and infrastructure related to spatial data products can be perceived as an indicator of the scientific and economic inadequacy of the country.
- Failure to make the right decisions regarding the place, especially at the local scale, negatively affects our common future.
- Urban, village, protected area, coast, etc. in spatial planning. The plans are produced independently of each other. This situation causes the formation of a fragmented system that is far from the ecological planning approach.
- Ecological approaches in spatial planning remained at the level of discourse. Insufficient at the action level (Partial planning approach is dominant)
- Inconsistency in-laws and regulations regarding spatial planning undermines trust in the country's management system.

The results of the SWOT analysis regarding the spatial planning stages in the country and the produced data show that internal weaknesses and external threats are more. Below are the strengths/weaknesses and opportunities/threats identified within the scope of the study.

Strengths

- There are many spatial data (reports, images, statistics, etc.) of various nature related to the natural and cultural structure.
- Some data are available in numerical and printed versions.
- Spatial data are available at various scales.
- Some data is available free of charge.
- It is easier to obtain data at scales of 1/25.000 and above compared to sub-scales.
- Some spatial data contribute to the development of strong decisions on some issues such as nature and environmental protection, disaster risk reduction.
- There are data produced based on future scenarios.
- There are various conditions for using the data.
- Current and historical data are available.
- Relevant institutions have online data-sharing systems for numerical data (Earth Sciences Map Viewer and Drawing Editor, Atlas Globe, TAD Portal, Noah's Ark National Biodiversity Database, CORINE, etc.).

Weaknesses

- Although there are many data on the natural and cultural structure, very few of them are spatial data.
- Most data do not have a numeric version.
- It is difficult to obtain detailed information about the data generation method.
- The old method is used in most data production, only updating is done.
- Satellite images cannot be used adequately in the production and monitoring of spatial data.

- The same data can be produced by different institutions with different methods, data confusion is experienced (eg coastline, geology, erosion, water resources, etc.).
- Most of the data produced based on scenarios has not been converted into spatial data.
- Some data is out of date.
- Some data are not prepared at a national scale.
- Many data are paid; This fee is valid even between institutions.
- Spatial data to be used to make strong decisions on issues such as nature and environmental protection and disaster risk reduction are insufficient.
- Spatial planning archive for change and monitoring is insufficient.
- Spatial numerical and printed data developed gradually at scales smaller than 1/25,000 are insufficient.
- There is no accurate and reliable spatial data regarding the locality.
- The reliability-accuracy of the data is not adequately analyzed.
- The majority of data is in the form of reports. It has not been converted into spatial data.
- There are no plans/projects for urban open and green spaces. This situation affects many projects such as green infrastructure systems, disaster plans, flood management processes.
- The piecemeal approach in planning also negatively affects the integrity of data production.

Opportunities

In situations that threaten cross-border security, the availability of some numerical data on issues such as security, nutrition, and shelter facilitates the decision-making process and contributes to security.

Threats

- Failure to observe international standards in data production prevents the use of a common international language in spatial data.
- Lack of spatial data negatively affects international project collaborations and success.
- In situations that threaten cross-border security, many data that will facilitate the decision-making process on issues such as security, nutrition, and shelter are non-numeric, which threatens security.
- The inadequacy of the spatial planning archive negatively affects the production of scenario-based spatial data.
- There are no spatial plans at different scales that can be evaluated within the scope of ecological planning, and especially at local scale-from natural to rural, from rural to urban. There is a piecemeal approach. This situation can prevent the protection of natural and cultural resource values.

Looking at the spatial planning history of Turkey, especially in the Ottoman Empire and most of the Republican Period, the spatial data that could not be processed and stored due to technical reasons and the lack of relevant administrations on an institutional basis made it difficult for spatial planning studies to proceed in a correct, complete and hierarchical structure. This situation prevents making historical change assessments. At the same time, it creates deficiencies in the development of scenarios and forecasts for the future. As Ersoy (2005) states since the spatial planning of Turkey has been reduced to the understanding of zoning, the concepts of "planning" and "zoning" are perceived as largely identical concepts. This situation prevents the establishment of the relationship between the upper and lower scales in spatial planning. As Stead and Nadin (2008) stated, first of all, accurate, workable, and usable data is needed for spatial planning to achieve its main goals. As United Nations (2008) and Ransford (2019) stated, it is necessary to develop cooperation, responsibility distribution, and control mechanisms between institutions and different administrations for data in this context. While the problem in the management system and legal legislation within the scope of spatial planning in the country creates internal weakness and external threats, on the other hand, it avoids focusing on the data problem that directly affects the success of spatial planning.

As a result, management, planning stratification, weaknesses, and threats in spatial planning have prevented the production of accurate, transparent, technological, processable, and usable data, which is important for the success of spatial planning.

